

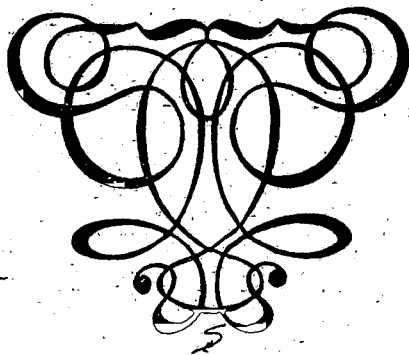
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Martin P:n Nilsson, Dyrtid och dyrtidsorganisation i forntiden. — **S. E. Österberg**, Handelspolitik och tullbeskattningsrätt. — **Uno Landén**, Ny revision av skattelagstiftningen. — **Översikter och meddelanden**: I. Politik: Fransk parlamentarism i världskrigetsbelysning. Striden om parlamentarismen i Tyskland. Engelsk regeringsbildning under kriget. Svenska riksdagsbibliotekets utvidgning. Nyutkommen svensk avhandlings- och uppsatslitteratur. Av **Knut Tynell**. — II. Statistik och ekonomi: Ålderskombinationens inflytande på den mänskliga fruktsamheten. Skandinavisk aktuarietidskrift. Ur den nyare svenska statistiska litteraturen. Nyutkommen officiell statistik. Av **Sven Wicksell**. — Översikt av nyutkommen svensk nationalekonomisk litteratur. Av **Emil Sommarin**. — **Litteraturgranskningar**: Joseph-Barthélemy, Les institutions politiques de l'Allemagne contemporaine, anm. av **J. E. Nilsson**. Tre populärvetenskapliga skrifter i svensk näringspolitik (Heckscher, Svenska produktionsproblem, Wohlip, Svensk ekonomi och politik, Örne, Kooperativ samhällssyn), anm. av **Emil Sommarin**.

ÅRG. 22

FEBRUARI 1919

HÄFT. 1

LUND · · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · · LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar 3 kronor

PRENUMERATIONSANMÄLAN.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT övergår från och med år 1919 till annan ledning än den nuvarande. Den Fahlbeckska stiftelsen, grundad genom den hittillsvarande utgivarens storartade gåva vid Lunds Universitets 250-års-jubileum, kommer att i överensstämmelse med gåvobrevet övertaga och fortsätta Statsvetenskaplig Tidskrift för politik, statistik och ekonomi under denna samma titel, med tillägget Ny följd.

Tidskriftens syfte och allmänna uppställning blir densamma som förut. Den kommer sålunda att innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning kortfattade översikter och meddelanden, avseende att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur.

Tidskriften ämnar under den nya ledningen allt framgent göra till sina den föregående prenumerationsanmälan ord, att den, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, vill söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet. Den vill framträda som ett institut för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom dess ovan angivna ram.

Tidskriftens redaktion kommer att under överinseende och medverkan av Fahlbeckska stiftelsens kollegium närmast handhas av undertecknad WALLENGREN såsom kollegiets redaktionssekreterare och tidskriftens ansvarige utgivare. För redaktionen av »översikter och meddelanden» komma bibliotekskonsulenten KNUT TYNELL och docenten SVEN WICKSELL att medverka.

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset, som från och med 1918 till följd av den våldsamma stegringen av trycknings- och papperskostnader måste höjas från förutvarande 6 kr. pr år till *kr. 7: 50 pr år*, kommer att för år 1919 bibehållas vid detta belopp. Lösa häften säljas i mån av tillgång till ett pris av c:a 65 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos »Redaktionen av Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1918.

Sigfrid Wallengren.

Professor i statskunskap och statistik.

Arthur Stille.

Professor i historia.

Robert Malmgren.

Professör i stats-, förvaltnings-, kyrko- och folkrätt.

Martin P:n Nilsson.

Professör i klassisk fornkunskap och antikens historia.

DYRTID OCH DYRTIDSORGANISATION I FÖRNTIDEN.

AV

PROFESSOR MARTIN P. N. NILSSON.

Dyrtiden är en akut sjukdom med kroniskt förlopp. Hur många gånger har man ej under de sista årens dyrtid hört frasen: »när normala tider återkomma»? Normala tider återkomma aldrig, om man därmed menar de ekonomiska förhållandena, sådana de voro före den 1 augusti 1914. Vål kan det hända och får man hoppas, att tingen räta till sig, och stadga sig, men det blir på en ny prisnivå.

Penningvärdets sjunkande är oavsett mindre och rätt kortvariga fluktuationer genomgående. Man kan ta snart sagt vilket myntnamn som helst med äldre anor för att få det bekräftat, t. ex. öre, som är det latinska *aureus*, den äldre kejsartidens guldmynt med en vikt av $\frac{1}{40}$ romerskt skålpund (8,185 gram) och ett metallvärde av c:a 20 kr. Soldo, som är Konstantins guldmynt, *solidus*, som vägde $\frac{1}{72}$ libra (4,578 gram) och var värdt kr. 11,30. Penningvärdets långsamma sjunkande synes vara fördelaktigt. Det kompenserar i någon mån räntan. Hela vår moderna kredit-hushållning är, för så vidt den är ställd på en längre framtid, i själva verket oupplösligt beroende därav. Men ett plötsligt fall och störtande, sådant det vi upplevat under de sista åren, verkar revolutionerande och katastrofartat. Dock skall man ej heller önska en återgång till det gamla i stor skala. En sådan skulle verka ännu mer förödande. Det finnes ett varnande exempel från kejsar Aurelianus' dagar. Dyrtiden är som en pil med

hullingar. Det gör ondt, när den går in, men ännu värre, om den skall tillbaka igen.

Människorna äro sangviniska. De tro och hoppas, att dyrtiden är tillfällig och övergående. De nödvändiga prisförhöjningarna beteckna de därför gärna som »provisoriska tilläggsavgifter» och påstå, att de föranstaltningar, som träffas för att möta dyrtiden, äro tillfälliga. Även om en stor del av dessa föranstaltningar komma att bortfalla, då förhållandena stadgat sig, så visar det sig dock, att mycket, framför allt prisförhöjningarna, blir bestående. En behandling av en dyrtid bör således icke blott ta sikte på de tillfälliga föranstaltningarna utan också på de bestående resultaten. De senare äro de viktigaste.

Dyrtiden gör sig främst och märkbarast gällande på den för människans uppehälle viktigaste delen av hushållningen, som kan inskränkas mindre än allt annat, livsmedlen. Det första medlet för att avhjälpa dyrtiden är därför att sörja för tillförsel av livsmedel och reglera livsmedelsmarknaden. Men livsmedelsregleringen glider omärkbart över i det närmaste steget, dyrtidshjälp, strävan att med statsliga medel hålla livsmedelspriserna lägre, än de skulle vara i den fria marknaden. I varje fall skall det pengars till för att avhjälpa dyrtiden, och ju längre man hinner på det sluttande planet, att låta stat eller kommun betala skillnaden mellan livsmedlens verkliga pris och det, som medborgarna anses kunna eller böra betala, desto mer pengar behövs det. Det är ej att undra på att praktikern, som blott ser till det, som närmast sticker i ögonen, menar, att medlet mot dyrtiden är att skaffa fler pengar. Att skaffa fler pengar är inte svårt; man tillverkar dem som andra varor. I antiken, som endast kände klingande mynt, skedde det genom officiellt falskmynteri. Myntens halt av värdemetall nedsattes, legeringen uppblandades allt mera med koppar. Vår tid har ett annat medel, som ej kan betecknas med ett så fult namn, man låter sedelpressen arbeta, men verkningarna äro desamma. Följderna äro bekanta. Varuprisen stegras, man behöver fler pengar och tillverkar dem, varuprisen stegras ytterligare, man behöver fler pengar o. s. v. Man kommer in i en ändlös skruv, i vilken vi redan hunnit rätt långt och inte se slutet. Att praktikerna försvara den, är ej underligt. De förtjäna

på penningvärdets fall, och det skulle vara mer än mänskligt att begära, att de ej försvarade ett system, som är så vinstgivande.

Det finns ett annat medel att möta dyrtiden, som betraktas som gammalmodigt, men som alla stater även nu i större eller mindre utsträckning måst tillgripa. Man tar i den onda tiden den nödskillning, som man sparat i den goda, liksom 1500-talets furstar skickade sina silverserviser på myntet eller Gustav Vasa tog kyrkklockorna. I vilket väldigt omfång man under kriget slitit på det sparade kapitalet, blir väl först riktigt uppenbart, när skadorna skola repareras. Jorden har utmattats, skogarna nedhuggits, maskiner och transportmedel förslitits. Till en tid kan ett folk tära på sitt sparade kapital, men det har en gräns. Sparkapitalet tar en gång slut. Då har man nått botten, och hur det då går, kan man se vid antikens slut. Var och en söker reda sig med vad han själv har, så godt han kan. Den ekonomiska cirkulationen upphör och den primitiva slutna hushållningen återvänder. Det romerska riket var ekonomiskt sett upplöst i atomer, innan det sönderföll politiskt.

Den springande punkten, vilken de ledande aldrig tyckas vilja klart och skarpt fatta i dess grundläggande betydelse, är att dyrtidshjälp liksom allt annat *skall* betalas av någon och med något. Betalningen kan ske på olika sätt. Men urvattningen av kapitalet genom att tillverka fler pengar är ingen verklig betalning. Man gör blott, som om någon åt en, som köpt en liter mjölk, hällde en sladd vatten i det fulla litermättet. En del vattenblandad mjölk löper över, det är säljarens vinst; köparen får sin liter, men det är till hälften vatten. Gäller det verklig betalning, finns det endast ett medel, ökad produktion, och därjämte ett annat, som blott en stormakt av rang kan använda, att låta andra, svagare folk betala kalaset, liksom vi små neutrala folk efter vår förmåga, ibland över den, fått hjälpa till att finansiera kriget. Den har användts i forntiden i stor utsträckning av Rom och i viss mån av Athen¹. Vad framtiden bär i sitt sköte, vet ingen.

¹ D. v. s. under dess stormaktstid i 5 årh. Vår kunskap i detta avseende är otillräcklig. Jämför XENOFONS ord i skriften om statsinkomsterna k. 1, att athenarna medgävo, att de av den lägre befolkningssmassans fattigdom tvingades att behandla de underlydande städerna hårdt.

Mänskligheten glömmer hastigt de erfarenheter äldre generationer gjort, och om hon erinras därom, svaras det ofta, att de icke äro tillämpliga i den nya tiden. Svaret beror i mycket därpå, att förutsättningarna för att förstå och sätta sig in i flydda tidens problem saknas. Olikheterna, som ligga på ytan, springa i ögonen, de djupare liggande likheterna förbises därför, eller om de uppfattas, schematiseras de på ett oriktigt och otillåtet sätt. Det lönar sig ej att klaga däröver, utan bättre är att söka klargöra förhållandena. Vad jag här har att säga, återger i huvudsak föreläsningar, som hållits vid universitetet sistlidne hösttermin, utförligare i den förra delen om Grekland och staden Rom, i den senare delen om det romerska kejsardömet's dyrtidsproblem blott skizzerat; ehuru detta är den vida-viktigare delen. Men en utförlig framställning skulle bliva allt för vidlyftig för detta ställe, och jag hoppas, att i ett större sammanhang senare få tillfälle att återkomma till den just i vår tid mer än någonsin intressanta och viktiga inre utvecklingen i det romerska kejsardömet.

I. Grekland.

Dyrtidsfrågan är i antiken mycket mera aktuell och snart sagt regelmässig än den varit senare. Produktionsområdet var litet, och till en början levde varje stad på vad den själv frambragte. Så snart befolkningen i en stad vuxit så, att den ej längre kunde leva på områdets egna produkter, stod dyrtidsfrågan för dörren. Ty handel och transportmedel voro utvecklade, så att man ej förmådde att omedelbart kasta ett produktionsöverskott, om ett sådant möjligen fanns på ett annat ställe, till den ort, som led brist. Det är karakteristiskt, att man redan i äldsta tider finner myndigheter med vidsträckt befogenhet, som hade att övervaka torghandeln. I Grekland heta de agoranomer, i Rom ediler. De voro icke blott torgpolis och domare i mål, som uppkommo i handelstransaktioner, utan hade befogenhet att fastställa och övervaka torgriserna, d. v. s. hindra livsmedelsocker, och måste i förekommande fall sörja för livsmedelstillförsel och reglering. Som det plägar gå, blevo dessa gamla, ordinarie myndigheter

snart förbrukade, och i dyrtid grep man till extra ordinarie åtgärder och myndigheter.

Till att börja med konstatera vi penningens ständigt sjunkande värde även i det gamla Grekland allt sedan uppfinningen av det präglade myntet i sjunde århundradet f. Kr. Den viktigaste myntfoten är den euböiska, därför att den antagits av den viktigaste handelsstaden Athen. Dess myntenhet, silverdrachmen, har ett metallvärde av c:a 72 öre. Den infördes av Solon, före hans tid använde Athen den äginetiska myntfoten, vars drachme var tyngre. Införandet av den lättare drachmen hade icke blott handelspolitisk innebörd, utan var sannolikt också avsedd att minska det ekonomiska trycket. Före kriget fördes ju i vårt land en ganska livlig diskussion om samma åtgärd, införandet av en lägre myntenhet, francen, varigenom man trodde sig kunna påverka priserna. Säkerligen var det då som nu en illusion.

Till jämförelse för att bedöma penningens köpkraft kunna spannmålspriserna tjäna (vete och korn)¹. Spannmålen utgjorde då i ännu mycket högre grad än nu huvudstocken i födan. Slavar och den lägre befolkningen levde tämligen uteslutande på bröd med något tilltugg av inlagda oliver och torkad fisk. Det är be-tecknande, att då födan lämnas in natura, det alltid blott är tal om ett visst kvantum spannmål. 1 medimn (52 liter) korn kostade på Solons tid (början av 6 årh.) 1 drachme, omkring 400 f. Kr. 2 dr. och det dyrare vetet 3 dr. Under Alexanders första år, sextiofem år senare, var 5 à 6 dr. ett måttligt medelpris. I den stora krisen omkring 330 stego priserna till 16 dr., t. o. m. till 18 dr. för korn, varom mera längre fram. Spannmålspriserna höllos nere genom importen, ej så köttpriserna, då slaktdjur knappast kunde införas i avsevärd grad med antikens ofullkomliga och dyra transportmedel. Ett får kostade på Solons tid 1 dr., omkring 400 f. Kr. 10 à 20 dr. och en oxe 50 à 100 dr. På Alexanders tid betalades för en utvald oxe avsedd till offerdjur, således ett prima slaktdjur, ända till 400 dr. Parallellt med livsmedelspriserna stego arbetslönerna. Kort före 400 var daglönen för en

¹ BELOCH, Griech. Gesch. II¹ 358, II² 94; БÖCKH, Staatshaushaltung der Athener I⁸ 117 ff.

grovarbetare $\frac{1}{2}$ dr., på Alexanders tid $1\frac{1}{2}$ dr., en yrkeslär, t. ex. en murare, erhöill $2-2\frac{1}{2}$ dr. Slavarnas kostpengar, d. v. s. minimum för födan, var det samma som hela daglönen sjuttio år tidigare, $\frac{1}{2}$ dr., och fattigunderstödet höjdes från $\frac{1}{6}$ till $\frac{2}{6}$ dr. Det är den naturliga gången, som här visar sig. Arbetslönernas höjning håller jämna steg med den viktigaste beståndsdelens i födan, brödsäden, men blir långt efter köttpriserna. Kött ingick då som nu litet i sydländingens hushållning och förekom huvudsakligen blott vid de stora festerna, och där bestod staten feststeken åt de fattiga medborgarna.

På grund av sin industriella och kommersiella utveckling intog Athen en särställning, som gör det särskilt viktigt för frågan. I äldre tider före Solon rådde där liksom i hela Grekland den gamla naturalhushållningen. I dylika förhållanden förekommer ej dyrtid utan hungersnöd, man drar åt svältremmen. Livsmedelsförhållandena voro överallt i Grekland besvärliga under 7 och 6 årh. f. Kr. Befolkningen var i kraftigt stigande, jorden ej allt för bördig och åkerbruket stationärt. Följden var dels en kraftig utvandring, varigenom en del av befolkningsöverskottet fann plats och utkomst i främmande länder — det är den stora kolonisations-tiden —, dels elakartade sociala strider, i vilka adeln, d. v. s. godsägarnas makt bröts i de mest framskridna staterna. Naturligtvis skyllde man då som nu livsmedelsknappheten på exporten. Den första kända dyrtidsåtgärden är Solons exportförbud på alla jordens produkter utom olivolja. Olivoljan var det attiska landtbrukets standardartikel, och undantaget är bättre valt än dylika undantag pläga vara även i våra dagar, därför att det var uteslutet att i en hastig vändning kasta över produktionen på den exporttillåtna varan, som betalade sig bäst. Det tar många år, innan ett olivträd blir fruktbarande.

Den inre oron i Athen lade sig mycket mera genom den materiella utvecklingen under Peisistratos (561—528), landtbrukets och handelns uppblomstring, än genom Solons politiska och legislativa reformer i början på århundradet. Peisistratos har kraftigt uppmuntrat landtbruket och visat Athen vägen till dess framtid på havet, där dess härskarställning grundlades genom perserkrigen. Under det 5 årh. behärskade Athens flotta det Ägeiska och Svarta

havet, öarna och kuststäderna kring det Ägeiska havet voro undersåtar i dess rike. Under denna maktställning utvecklades och koncentrerades handel och industri i Athen och dess hamnstad Piræus. Under naturalhushållningens tid gällde frågan hungersnöd. Sedan en kraftig handel och industri utvecklat sig och skillnaden mellan producenter och konsumenter uppstått, inträdde dyrtidsproblemet. Athens egen livsmedelsproduktion var otillräckligare än någonsin för att nära dess handels- och industridrivande befolkning, och gick förmodligen, liksom det skett i England, tillbaka under den kommersiella expansionen¹. Men Athens havsbehärskande ställning och handelns därigenom befordrade koncentration i Piræus tryggade tillförseln, som man med alla medel sökte säkerställa². Vad det viktigaste, brödsäden, beträffar, känna vi de lagbestämmelser, genom vilka Athen sökte tillförsäkra sig en tillräcklig import. Av spannmål, som inkommit till Piræus, måste två tredjedelar försälas i Athen, en tredjedel fick exporteras³. En invånare i Athen var vid det strängaste straff förbjuden att föra spannmål till någon annan hamn än en attisk, d. v. s. Piræus⁴. Varje fartyg, i vilket en athensk medborgare eller en i Athen bosatt främling eller någon, över vilken en sådan hade makt, insatt penningar, skulle föra last, främst spannmål till Athen⁵. Den sista paragrafen är precis samma andas barn som bestämmelserna om bunkerkol och andra dylika klausuler, genom vilka vi sett skeppsfarten intvingas på bestämda vägar, som den havsbehärskande makten önskar. Genom sin örlogsmakt och genom kapitalets koncentration intog Athen under sin stormaktstid samma ställning, som den utnyttjat på samma sätt.

Ur en sådan maktställning uppstår tanken att ransonera livsmedelstillförseln till andra, svagare stater och därigenom bringa dem under sitt politiska inflytande. Visserligen stodo de flesta stater i Grekland, framför allt Athens förnämsta vedersakare på

¹ ED. MEYER, *Forschungen zur alten Geschichte* II 189 ff.

² GERNET, *L'approvisionnement d'Athènes en blé*, *Bibliothèque de la faculté des lettres à Paris* XXV sid. 269 ff.

³ ARISTOTELES hos *Harpokration* s. v. ἐπιμελητής ἐμπορίου.

⁴ [DEMOSTHENES] XXXIV, 37; XXXV, 50; LYKURGOS mot Leokrates 27.

⁵ [DEMOSTHENES] XXXV, 51.

Peloponnesos på en ståndpunkt i hushållningen, som gjorde dem oåtkomliga för ransonering, men det fanns stater redan då, som ej kunde existera utan spannmålsimport. Då som nu var södra Ryssland ett spannmålsproducerande land och spelade huvudrollen för importen till Grekland. Vägen gick genom Bosporon och Dardanellerna. Där höll Athen vakt över trafiken¹, och vi äga ännu ett folkbeslut angående staden Methone på den chalkidiska halvön, som visar, att Athen politiskt utnyttjat sin makt över spannmålstillförseln². Under det peloponnesiska krigets senare del vändes detta vapen mot Athen självt. Att sjöstriderna under åren 410—405 stå i och omkring Hellesponten beror på fiendens strävan att blockera och svälta ut Athen genom att avskära det dess spannmålsimport. Den attiska landsbygden var i fiendens våld, och Athen var en belägrad stad, som blott hade andrum på havet —tillsvidare.

Vi ha inga detaljerade underrättelser om den dyrtid och nöd, som måste ha rådt i Athen under denna senare fas av det peloponnesiska kriget. Slutet var sammanstörtandet av Athens makt och rike. Athen förlorade sin havsbehärskande ställning och därmed säkerheten för sin livsmedelstillförsel. Den behövdes ännu. Ty handel och industri söka sig ej så fort nya vägar, Athen var fortfarande Greklands förnämsta industri- och handelsstad. Den ställningen förlorade det först genom följderna av Alexanders tåg, som framkallade nya handels- och industricentra och ledde handeln in på nya vägar. Athen hade således fortfarande att lösa sitt dyrtidsproblem, blott under mycket vanskligare förhållanden, då det ej längre besatt de gamla maktmedlen.

Vi få en inblick i svårigheterna under en kris kort före Antalkidas' fred år 387 genom Lysias' tal mot spannmålshandlandena³. Det är på samma gång ett karakteristiskt exempel på de sig ständigt lika palliativ i lagstiftningsväg, genom vilka man söker motarbeta dyrtiden, som lika regelbundet vittna om att hur man vänder

¹ Det tillsattes särskilda vaktare över Hellesponten'.

² DITTENBERGER, *Sylloge inscriptionum græcarum*⁹ nr 75.

³ LYSIAS XXII, analyserat av v. WILAMOWITZ-MÖLLENDORFF, *Aristoteles und Athen* II 374 ff. GERNETS invändningar anf. st. sid. 336 ff. synas mig ej rubba uppfattningen.

sig, har man centrum gravitatis bak. Det fanns en lag, som förbjöd spannmålshandlandena att av importörerna uppköpa mera än femtio mattor spannmål åt gången. Den var stiftad i bästa mening för att hindra jobbare att genom massuppköp monopolisera marknaden, hålla inne lagren och driva upp priserna. Vi ha haft liknande bestämmelser, t. ex. förbuden att sända mer än högst 500, resp. 100 kilo potatis åt gången till samme mottagare. Spannmålshandlandena anklagades för att ha överträdtt denna lag. De erkände utan vidare men åberopade sig på tillstånd och medverkan av livsmedelsinspektören Anytos, en av den härskande radikala demokratiens koryféeer, i historien bekant som en av dem, som anklagade Sokrates och genomdrevo, att han dömdes till döden.

Saken tycks ha hängt ihop på följande sätt. Under normala förhållanden upprätthöll den anförda bestämmelsen konkurrensen mellan spannmålshandlandena, men nu hade brist på brödsäd inträddt. Priserna skruvades upp och fluktuerade starkt. Lysias anför, att priserna på en enda dag kunde variera med en hel drachme. Importörerna behärskade situationen, därför att spannmålshandlandena voro ivriga att få sina femtio mattor, och när de voro slut, överbjödö varandra för att få en ny omgång. Folket måste så betala de stegrade priserna. Orsaken var ytterst den begränsning i konkurrensen, som lagen stadgade; den hindrade spannmålshandlandena att förse sig med större lager och normera prisrörelsen. Anytos var så klok, att han rådde handlandena att bilda en ring mot importörerna, men för att få hand med marknaden måste de sätta sig över lagen och inköpa större lager än de hade lov till. Lagöverträdelsen var ostridig och process följde. Mellanhandlare äro alltid impopulära, ej minst i antiken, dem tillskrives onödig fördyring av livsmedel av vinstbegär. Anklagaren spelar på de populära strängarna och menar, att om folket högg huvudena av spannmålshandlandena, skulle det få sin brödsäd billigare. Den mäktige politikern Anytos, på vars råd de anklagade åberopade sig, behandlas med silkesvantarna och försvarar sig med den skruvade formuleringen, att han ej bedt handlandena lagra spannmål utan bara att låta bli att genom konkurrens driva upp priserna. I bakgrunden skymta de verkliga jobbarna, importörerna, som de fördelade. Mycket riktigt hade de ju genom den olägliga ringbild-

ningen hindrats att fullt utnyttja de utmärkta vinstchanserna. Anklagaren menar, att man bör skydda importörerna, eljest får man ingen brödsäd. I sak var det nog så riktigt och en ömtålig punkt. Ty sedan Athen förlorat sin stormaktsställning, låg dess brödsädsimport i händerna på utlänningar, och det var en viss risk att driva bort dem, om åtgärder i livsmedelsreglerande syfte riktades mot dem. Deras förbittring gick ut över spannmålshandlandena, som i förväg voro illa anskrivna hos folkdomstolarna som livsmedelsjobbare. Processens utgång är obekant, men det skulle blott varit vad man kunnat vänta, om man förfarit efter den lika gamla som moderna grundsatsen att hänga de små tjuvarna och låta de stora löpa, precis som man nu inskrider mot småsynder mot de oändliga och obegripliga kristidsförordningarna och genom tillfälliga razzior ger lagligheten ett obehagligt släkttycke med lotteri men låter högfinansen tjäna miljoner och åter miljoner och kommissionerna — påstås det — lägga lök på dyrtidslaxen.

Detta är blott det bäst kända exemplet på livsmedelsvanskligheterna i det 4 århundradet. Förhållandena voro så osäkra, att en kris kunde utbryta när som helst, då importen av någon anledning försvårades eller avbröts. Hur viktig frågan var för Athen, kan man se, därav, att brödsädsanskaffningen var ett lagstadgat stående ärende på föredragningslistan i månadens första ordinarie folkförsamling¹. De gamla agoranomerna räckte ej till för regleringen. Därför tillsattes särskilda brödsädsinspektörer och inköpskommissioner².

En ny omfattande kris inträffade omkring 330 f. Kr. Som orsak anges allmän missväxt, svårast i Grekland men även i Egypten, som redan hade ganska stor betydelse för spannmålsimporten. Den hör emellertid in i ett större ekonomiskt sammanhang. Alexander hade erövrat perserriket och satt de stora skatter i omlopp, som perserkonungarna enligt orientaliskt bruk hopat. Penningmängden hade plötsligt starkt stegrats liksom efter spanjorernas upptäckt av Amerika och efter upptäckten av de stora guldfälten på 1800-talet. Följden av den cirkulerande penning-

¹ ARISTOTELES, Athens statsförf. 43,4.

² Sitofylakes och sitonai; de förra voro ett ordinarie tiomannakollegium, fem för Athen och fem för Piræus, anf. arb. 51,3.

mängdens ökning blev nedgång i penningvärdet, och då ökningen skett plötsligt, en krisartad dyrtid. Den hade inträdd redan 330, året efter det sista avgörande slaget mot Darius vid Gaugamela, var ännu ej övervunnen 326, men 325 hade sakerna ånyo kommit i ordning¹.

Under denna tid få vi en inblick i de fördomsfria affärsmetoderna. Som den svåraste jobbaren framställes Alexanders ståt-hållare i Egypten, Kleomenes från Naukratis. Hans manipulationer i Egypten må man läsa hos Aristoteles². Vad Grekland beträffar, har han ökat sin vinst genom ett utbildat underrättelse-system. Om ett fartyg kom med en spannmålslast, kunde man ju ej lägga i land och höra sig för om priserna. Ty städerna hade exportförbud, och då hade det gått liksom i Kirkwall, lasten hade blivit kvarhållen. Kleomenes skaffade sig därför agenter i olika städer, som genom brev underrättade hans skeppare om prisläget, så att lasterna kunde dirigeras dit, där priserna voro högst³. Oss tycks ju detta rätt naturligt, men det var annorlunda i en tid, då underrättelsesystemet var ytterst bristfälligt. Athenarna tycks det ha retat obeskrivligt, och de hade skäl, då vetet steg till över det tredubbla priset, 16 drachmer, ja den sämre brödsäden, kornet, till och med till 18 drachmer. Det är ungefär, vad som nu händt oss.

Athenarna gjorde vad de förmådde. De sände ut konvojer för att beledsaga spannmålsfartygen, men Athen behärskade ej längre havet och spannmålshandeln låg i händerna på utländska köpmän. De bildade en dyrtidsfond och satte Demosthenes till dess ledare. Det gällde att skaffa pengar till den, och därvid litade man som ofta i antiken vid extraordinära behov till frivilliga bidrag, en åtminstone till namnet frivillig beskattning av de förmögna. Demosthenes själv bidrog med en talent (6000 dr.). Det var dock ej så helt med frivilligheten. Demosthenes måste ju lämna ett anständigt bidrag på grund av sin ledande politiska ställning. Betecknande är, att de som blivit ådömda böter, fingo avräkna dessa på sina bidrag. För utlänningar utom och inom Athen hade man andra lockmedel och belöningar. Den avundsjukt be-

¹ A. SCHÆFER, Demosthenes und seine Zeit? II f 225: f.

² [ARISTOTELES] Ekonomik p. 1352.

³ [DEMOSTHENES] mot Dionysodoros LVI 7. ff.

vakade athenska medborgarrätten tilldelades den i Athen bosatte utländske undersåten Chairefilos och hans söner, därför att han infört saltad fisk. Några tusen tunnor fetsill skulle nu onekligen vara värda en bättre orden. Samma upphøjelse kom bankirerna Epigenes och Konon til del, säkerligen för vägande bidrag till dyrtidsfonden. En viss Difilos erhöil en bildstod på torget och spisning i prytaneion, vilket bortsett från den materiella sidan är den antika motsvarigheten till serafimerkedjan. Tre småfurstar från det spannmålsproducerande Krim, Gorgippos, Pairisades och Satyros, ärades desslikes med bildstoder. De hade, liksom en annan furste vid namn Leukon gjort tjugo år tidigare, sändt Athen brödsäd. Sydryssland tog sina kultur- och lyxvaror från Athen: Genom att bispringa Athen i en-svår situation försäkrade sig dess furstar om den athenska importen. En i Athen bosatt utländig Chrysippos och hans broder försäkra, att de infört 10,000 medimner spannmål och sålt den till det övliga priset, 5 dr. för medimn, och till på köpet skänkt 1 talent (6000 dr.) till uppköp av brödsäd¹. De voro spannmålshandlande, som drevo affärer på Krim. Deras hjälpsamhet och gåva kan således betraktas som en vinstkonjunkturskatt. Vi veta ej, vilken belöning denna firma erhöil, men en viss Herakleides från Salamis på Cypern, som sålt 3000 medimner till 5 drachmer och skänkt 3000 drachmer till brödsädsuppköp, bekransades offentligt², vilket motsvarar förlåningen av en mindre orden.

Under den följande tiden gick det allt mer bakut med Athen. Den ekonomiska grundvalen hade undandragits det genom omlåggningen av handelsvägarna och tillkomsten av nya produktionskraftigare industricentra i östern. Källorna tystna. Vi kunna blott anföra ett äredekret från c:a 175 f. Kr. för en grosshandlande, som importerat och för billigt pris till staten sålt olja och spannmål³. Anspråken på hjälp hade sjunkit i jämbredd med Athens makt, och staten hade tagit livsmedelsförsörjningen i sin hand.

Tecken från det övriga Grekland, särskilt öarna i det Ägeiska havet, som voro tämligen ofruktbara och hade en befolkning av

¹ DEMOSTHENES' tal mot Formio XXXVI 38 f.

² Inskrift utgiven av KÖHLER, Athen. Mitteilungen VIII 1883, 211 ff.

³ Athen. Mitteil. XXXVI 1911, 73.

skeppare och fiskare, visa, att regleringen av tillförseln av livsmedel och andra förnödenheter under den hellenistiska tiden var ganska allmän. På ön Rhodos, som ligger nära korsningspunkten av två stora handelsvägar, från Alexandria norrut och från Syrien västerut, hade Greklands mest betydande transitohamn och handelsstat under tiden efter Alexander växt upp. Geografen Strabon säger om rhodierna, att de sörja för folket, ehuru de ej ha demokratisk styrelse. Likväl vilja de tillfredsställa den fattiga befolkningen. De tillhandahålla brödsäd åt den, och de förmögna taga sig av de fattiga enligt gammal tradition. Det finnes vissa förpliktelser att anskaffa sovel, så att de fattiga kunna leva och staden har arbetare och matroser¹. På ön Delos känna vi genom en inskrift från andra hälften av 3 årh. f. Kr. en reglering av handeln med kol och ved. Importörerna skola deklarerera sina varor, få ej uppköpa något på ön och skola sälja direkt till förbrukarna varken över eller under det fixerade priset². Man vill således stävja jobberi och undvika mellanhänder, vilka i antiken voro hatade som nu, men då insåg man ännu mindre deras outhärlighet utan sökte komma åt dem genom lagstiftningen. Samma tendens kommer till synes i ett reglemente för ullhandeln från ön Chios³. Ullen skall köpas direkt från hjorden, mellanhänder hotas med böter och konfiskering av varan.

Brödsädsförsörjningen står dock allt jämt i intressets förgrund. Blott har man det intrycket, ehuru det ej låter strängt bevisa sig, att det oftare är privat frikostighet än statsligt initiativ. Det överensstämmer med den allmänna tendensen i det sjunkande Grekland, där ödslighet och fattigdom allt mer utbredde sig, medan en och annan genom rikedom och förbindelser med härskarna i de hellenistiska rikena och Rom höjde sig högt över den inhemska torftigheten. I Karystos på Euböa, en gång Athens kornbod, omnämnes t. ex. en man som köpt brödsäd och en annan som inköpt brödsäd och olja⁴, på ön Ios jämte agoranomerna en som inköpt

¹ STRABON XIV 2,5 (p. 652 f.).

² Bulletin de correspondance hellénique XXXI 1907, 46 ff.

³ Jahreshefte des österreichischen archäol. Instituts XII 1909, 142 ff.

⁴ Inscriptiones græcæ VII: 9 n:r 8 och 20.

brödsäd för statens räkning¹. Liksom en gång i Athen lockade man köpmännen att lossa på pungen och öppna sina förråd genom ärebevisningar. Histiaia på Euböa² utställer ett äredekret för en rhodisk köpman, som förmedlat brödsädskommissionens inköp på ön Delos, som under romerskt beskydd blivit en viktig handelsplats, och utan ränta försträckt penningar. Detsamma gör Mindre Asiens viktigaste handelsstad Efesos omkring 300 f. Kr. med en annan rhodier Agathokles, som infört 4000 hekteis (nära 400 hl.) vete och sålt det billigare än andra, som begärde mer än 6 drachmer³. Thersippos från Nesos nära Lesbos skaffade brödsäd och försträckte penningar mot låg ränta till spannmålsuppköp⁴. Amorgos ärar en kommissarie för brödsädsuppköp, som skänkt spannmål⁵.

Emellertid finns det också exempel på att man sökt skapa en stadigvarande ordning för brödsädsförsörjningen. För en sådan kräves driftkapital. Så skedde på Samos i början av det 2 årh.⁶. Driftkapitalet skaffades på öyligt vis genom frivilliga bidrag, för räntorna inköptes spannmål från Heras tempelgods i Anaia på fastlandet mitt emot. Den utdelades gratis med två mått i månaden åt varje medborgare, så långt den räckte. Omkring 303 förenade sig två städer på Mindre Asiens kust, Teos och Lebedos, till ett samhälle. Lebedos ville då avsätta en fond på 1400 staterer, för vars räntor spannmål skulle uppköpas. Mindre Asien stod då, under Antigonos den enögdes välde. Konungen fann, att beloppet var för högt tilltaget och nedsatte det till 1000 staterer under påstående, att han fruktade slöseri, om stora förråd hopades; man kan ju, säger han, med lätthet erhålla spannmål från de i grannskapet belägna kronodomänerna. Fri handel garanteras⁷. Det låg nog politik bakom detta beslut. Tiderna voro osäkra, och genom att hålla städerna kort i fråga om liysmedelsförråd, trodde

¹ Anf. st. XII: 5 n:r 1010.

² Anf. st. XII: 9 sid. 169 r. 96.

³ DITTENBERGER, Syll. inscr. græc.³ n:r 354.

⁴ Inscr. græcæ XII: 2 n:r 645.

⁵ Anf. st. XII: 7 n:r 40.

⁶ Sitzungsheriichte der Akad. der Wiss. Berlin 1904 sid. 917 ff.

⁷ DITTENBERGER, anf. st. n:r 344 r. 73 ff.

sig konungen kunna pressa dem till lydnad. Brödsädstillförseln var lika viktig och besvärlig som någonsin, men förhållandena voro små och makten ingen, anordningarna blevo därefter.

II. Rom.

Rom var från början en stadstat av samma typ och med samma inrättningar som de grekiska städerna. Det förefaller, som om de sista konungarna gynnat den handels- och industridrivande stadsbefolkningen. Säkert är, att den revolution som störtade konungadömet utgick från vad vi skulle kalla agrarerna, de adliga större jordägarna. Den lamslog för en lång tid framåt Roms makt, men under denna tid vann det i inre samling, så att dess krafter blevo vuxna de uppgifter, som ställdes. Rom var således under republikens äldre tid en agrarstat med större jordägare, hos vilka det politiska inflytandet låg, och en i början halvfri, sedermera fri bondebefolkning. Under dessa förhållanden beror dyrtid, som förut påpekats, på missväxt, varav hungersnöd blir följden. Då förslogo ej alltid de ordinarie ämbetsmän, som hade att övervaka livsmedelshandeln, edilerna. Det tillsattes enligt traditionen t. ex. 495 och 440 f. Kr. särskilda brödsädskommissioner, som uppköpte spannmål i Etrurien, Umbrien och på Sicilien. Vid det sist nämnda tillfället hade en rik plebej Spurius Mælius genom sina gästväänner och klienter på egen bekostnad hopköpt stora mängder spannmål i Etrurien och utdelade den till folket. Tydligt ha de officiella institutionerna ej förmått avvärja kalamiteten, men en inflytelserik privatman, kanske affärsman med vidsträckta förbindelser förmådde skaffa vad som behövdes. Hans förmåga att mätta det romerska folket kände de politiska makthavarna som en fara. Man kunde endast befria sig från honom genom en kupp. Diktatorn Cincinnatus lät döda honom under påstående, att han eftersträvat tyrannmakt. För att lugna folket såldes hans samlade spannmålsförråd till ett as för modius (8,733 liter), och lovade man att låta välja militärtribuner i stället för konsuler. Det var under ståndsstridernas tid. Händelsen har, som vi skola se, profetisk innebörd. Mælius' motståndare hade inte orätt i sin uppfattning.

Rom blev en storstad efter samniterkrigen, vars segerrika av-

slutning kort efter 300 f. Kr. bragte hela mellersta Italien med dess kraftiga, stambesläktade befolkning under Roms välde. Därmed blev livsmedelsförsörjningen en brännande fråga på helt annat sätt än under agrarstatens tid liksom i de grekiska städerna, från vilka utan tviyel mönstret hämtats. Med det första puniska kriget kastades Rom in i världspolitiken och förvärvade sina första provinser Sicilien och Sardinien. I det andra puniska kriget träffades Italiens landtbruk och självförsörjning av livsmedel av en katastrof, från vilken det aldrig hämtat sig, genom de långa krigsårens härjningar i södra Italien. Men Rom hade nu medel att försörja sig genom att lita till provinserna. Sicilien var dess kornbod och man försäkrade sig om nyckeln till den. Landet förbjöds att exportera spannmål till något annat håll än Rom; spannmål inflöt till den romerska staten dels som arrende för statsdomäner dels som skatt. Uppgifter föreligga från Ciceros tid, då 3 miljoner modii utgjordes i tionde, lika mycket i ett andra tionde och 800,000 modii som utskrivna spannmål, tillsammans bortåt 600,000 hl. Från Sardinien, som nu för tiden exporterar mera spannmål än Sicilien, vilket på övergången till kejsartiden förlorade sin ställning som spannmåls-exporterande land, böra också avsevärda kvantiteter ha importerats. Spannmålen magasinerades i Puteoli och fördes därifrån till Roms hamnstad Ostia, där en särskild ämbetsman, quæstor Ostiensis, var tillsatt för att övervaka rörelsen, och därifrån i pråmar uppför Tibern till Rom. Där försåldes den genom edilernas försorg till ett pris, som väl endast i undantagsfall understeg självkostnadspriset och normerade marknadspriset. Naturligt är, att staten vid dyrtid grep in och satte till av sina medel för att förhindra prisernas uppskrivning. Det förekom också, sedan de romerska ämbetsmännen för att vinna popularitet och göra karrier börjat på frikostigheter mot folket, att edilerna betalade ur egen kassa för att hålla priset nere. Det berättas t. ex. om Marcus Seius, att han i dyrtid gav folket en modius för ett as¹. Tyvärr känna vi ej de gängse priserna på hans tid, så att vi ej kunna bedöma hans frikostighet. Det var en gåva till folket (*largitio*) liksom teater- och circusspel och annat, som är välbekant.

¹ CICERO, de officiis II 58.

Allting har två sidor, så ock nedbringandet av livsmedelspriserna. Vare sig det sker genom påbjudande av maximipriser, som ej lämna tillräcklig vinstmarginal, eller genom utländsk konkurrens, som arbetar med billigare produktionskostnader, så nedbringas det också produktionen i det egna landet. Häri låg kärnan av tullstriden på åttitalet. Frågan var, om brödsädspriserna skulle höjas genom tull på den billigare utländska produktionen eller om en avsevärd del av den svenska jorden skulle falla under den gräns, där produktion ej lönade sig. På Sicilien voro produktionskostnaderna lägre än i Italien, därför att man på Sicilien drev landtbruket med slavar, medan ännu Italien i stor utsträckning hade en befolkning av fria bönder. Krigens härjningar, stormaktspolitiken och nedbringandet av spannmålspriserna ha fört till slavdrift och bondeklassens försvinnande i Italien. Roms behov av billiga livsmedel har utbredd omkring staden kampanjans ödslighet. Den som med historiens gång i sitt minne ser ut över det av målare och diktare förhärligade, stämmningsfulla landskapet, gripes av en beklämande känsla. På denna öde, av malarian hemsökta jord bodde och odlade de tusentals latinska bönder, som lagt grunden till Roms storhet.

Spannmålsprisernas nedbringande är, som ovan antydts, långt ifrån den enda orsaken till det italienska jordbrukets ruin, men det var ett svårt slag för spannmålsodlingen, att den berövades sin köpkraftigaste marknad, världsstaden Rom. I avlägsnare trakter kvarblev en del spannmålsproduktion; framför allt odlade man spannmål för att täcka den egna konsumtionen, en företeelse, som nu för tiden överallt kan iakttagas för produkter, för vilka ett snävt tilltaget maximipris bestämts. För resten omlades jordbruket liksom nu till mer lönande drift.

Man övergick till de båda ytterligheterna, å ena sidan den extensiva betesdriften. Den gamle agraren Cato rekommenderade den varmt i midten av 2 årh. f. Kr. Tillfrågad, hur man ur jorden skulle få säkrast inkomst, svarade han: med god betesdrift, och på en förnyad fråga, vilket därefter var det bästa, svarade han: någorlunda god betesdrift¹. Betesdriften kräver ytterst fåtaliga

¹ PLINIUS, *Naturalis Historia* XVIII 29.

arbetskrafter och lägger landet öde. Den utbreddes sig framför allt i södra Italien. Å andra sidan ägnade man sig åt den kapitalintensiva driften, där dyrbarare produkter och sådana, som på grund av transportsvårigheterna ej gärna kunde importeras, förräntade ett större kapital och ett intensivt arbete, som nedlades på driften. Samme Cato förklarade, att om man hade åkerjord, gav vinodlingen den bästa inkomsten. Olivolja och vin äro de enda landtbruksprodukter, av vilka export från Italien omtalas. Man sökte också skydda denna produktionsgren till det italiska jordbrukets förmån. 129 f. Kr. utstades ett förbud mot anläggandet av nya vin- och olivplanteringar i provinserna. Genom detta monopol sökte man med den ena handen giva Italien, vad man tagit med den andra, spannmålsodlingen. Insiktsfulla män förstodo, att brödsädsutdelningen i Rom var orsaken till jordbrukets och bondeståndets ruin. Kejsar Augustus skall därför ha tänkt på att avskaffa den men trots detta ha funnit tanken utförbar. Det skulle ha betydt hungersnöd och hungerrevolter och endast kunnat utföras i samband med en evakuering av staden. Den risken kunde man icke stå i världens huvudstad.

Regleringen av spannmålsimporten och brödsädspriserna i Rom hade sin dryga andel i Italiens bonde- och jordfråga, som Graccherna kastade in som en brandfackla i den politiska striden. Den skall här inte följas, blott en punkt, som för vårt ämne är av betydelse, framhåvas. Gajus Gracchus, en av alla tiders störste partitaktiker, försökte att skilja det mobila storkapitalets representanter, riddarna, från senaten, som representerade det i jorden nedlagda storkapitalet, och genom denna schism mellan kapitalisterna skaffa väg för sina demokratiska reformer. Men han har ej undgått partitaktikerns förbannelse att riva ned med andra handen, vad han byggde upp med den ena. Han måste vinna Roms invånare, vars röster behärskade folkförsamlingen. Ingen åtgärd var populärare än anskaffandet av billigare livsmedel. Alltså lät han Roms invånare i folkförsamlingen votera åt sig en nedsättning av brödsädspriserna långt under självkostnaden på statens bekostnad. Medan dessa på produktionsorten Sicilien belöpte sig till 12 à 16 as, vartill ytterligare kostnaderna för transport, lagring och utdelning måste läggas, bestämdes det, att brödsäden i Rom skulle säljas

till $6\frac{1}{3}$ as. Därigenom gjorde han ställningen för småbruket, vars upphjälpande hans politik avsåg, ännu omöjligare. Inte var det någon idé att med svett och möda odla en säd, som man i Rom kunde köpa för kanske en fjärdedel av produktionskostnaderna! Vilja vi föreställa oss, hur en dylik åtgärd skulle verka, kunna vi tänka oss, att staten i importpremier betalade halva inköpspriset av brödsäden och därtill transport- och lagringskostnaderna, och att spannmålen försålles till detta pris i de större städerna. Man kan tänka sig, hur det skulle gå med vårt landtbruk.

Sedan Roms befolkning en gång upptäckt, att den i folkförsamlingen kunde votera billiga brödsädspriser åt sig och låta de erövrade provinserna betala kalaset, hade man kommit in på ett sluttande plan, där det icke fanns någon hållpunkt, förr än man nått botten, gratisutdelningen. De demokratiska partiförarna ställde förslagen för att försäkra sig om röster. Saturninus nedsatte år 100 f. Kr. priset till $\frac{5}{6}$ as, Livius Drusus upptog samma pris i sina reformförslag år 91. Optimaterna strävade mot på grund av partimotsatsen och väl också för att ej locka mer valpöbel till Rom. Sulla upphävde systemet, men då efter hans död det oligarkiska senatsväldet råkade i svårigheter — det var det stora slavkrigets år 73 f. Kr. —, införde konsulerna Terentius och Cassius en utdelning av 5 modii i månaden till ett pris av $6\frac{2}{3}$ as till ett begränsat antal behövande medborgare, men under oroligheterna år 62 skrämdes senaten, så att den ej mer kunde reglera mottagarnas antal. Botten nåddes, då den beryktade demagogen Clodius år 58 genomdrev, att brödsäden skulle levereras gratis, fem modii i månaden; mottagarnas antal uppgick slutligen till 320,000. Vilka ständigt växande utgifter detta medförde, har man försökt beräkna: år 73 — 10 miljoner sestertier, 62 — 30 milj., 56 — 40 milj., 46 — 76,8 milj., den sista summan i svenskt mynt c:a 12 milj. kr., men i köpkraft mångdubbelt mera. Så kunde det icke fortgå. När Cæsar vunnit makten som det demokratiska partiets ledare, kunde han våga sig på en inskränkning. Han evakuerade delvis Rom genom att locka en del av dess fattiga, arbetslösa befolkning att slå sig ned i de kolonier, som han anlade i provinserna. Oberättigade, som smugit sig in i listorna, strökos. Så nedbragtes antalet av dem, som erhöilo gratis brödsäd till 150,000. Det steg

sedan till 200,000 och därvid tycks det ha förblivit under kejsarna, som måste fortsätta det system, som republiken lämnat dem i arv.

Gratisutdelningen av brödsäd har uppstått ur den i antikens städer vanliga regleringen av livsmedelstillförsel och priser, sedan den blivit ett vapen i den politiska partikampanjen och Roms maktställning gjorde det möjligt för dess invånare att få sitt livsuppehälle på den erövrade världens bekostnad. Denna förskjutning medförde, att vad som ursprungligen varit en allmän dyrtidsåtgärd, övergick till ett understöd åt den breda massan av den fattiga, fria befolkningen i Rom.

Apparaten är bekant från kejsartiden. Dess väldiga omfång blir bäst åskådlig genom en vandring i Ostias magasin, som visa antiken från en mindre estetiskt tilltalande men ej mindre intressant sida än den välmående landtstaden Pompeji. De som voro berättigade att mottaga gratis brödsäd uppfördes på listor, som anslogos offentligt. Då antalet var begränsat, måste den, som ville erhålla detta understöd, anmäla sig; fanns för tillfället ingen plats, fick han stå på exspektans, tills någon gick undan och en plats blev ledig. Genom anmälningsplikten höll man de icke-behövande borta. De torde i regel ha avstått från försöket, och gjorde de det, kunde de tillbakavisas. Skötseln av allt detta torde ha ålegat föreståndarna för tribus och kvarter i staden. Ty de hade omsorgen om andra gåvor, som den kejsarliga frikostigheten beskärde Roms befolkning, och övergingo allt mer till ett slags fattigvårdare. Den som blivit uppförd på listan, erhöi som legitimationsmärke en pollett (*tessera*), men denna var i motsats till våra ransoneringskort icke personlig utan kunde överlåtas. Det var ju icke heller fråga om ransonering utan om understöd, och om någon fann, att han hade större fördel av att sälja sin pollett, stod det honom fritt. Överlåtelsen kunde ske för viss tid eller all framtid; och förmöget folk brukade försörja sina klienter och frigivna genom att inköpa en brödsädpollett åt dem. På polletten angavs dag i månaden och den av de 45 butikerna i porticus Minucia, i vilken de fem modii utlevererades mot uppvisande av polletten. Polletten tjänade således blott som legitimation icke som kontroll över den utdelade kvantiteten som våra ransoneringskort, då den ej avlämnades. Kontrollen torde ha berott på tjänstemännens personliga kännedom

om de till utdelning berättigade. Själva kontrollerades de däri-genom, att de för var dag erhöilo den kvantitet säd, som man visste åtgå¹.

Regleringen av livsmedelspriserna hade utvecklat sig till ett fattigunderstöd av en stor del av Roms befolkning — hur detta alltjämt utsträcktes under kejsartiden skall ej här skildras —, men regeringen uppgav ej heller att genom en allmän reglering av spannmålsmarknaden sörja även för den övriga delen av befolkningen. Under Augustus levererade Egypten 20 miljoner modii (c:a 1,750,000 hl.) till Rom. Åt de 200,000 mottagarna av gratis-spannmål åtgingo årligen 12 milj. modii (c:a 1 milj. hl.). Det blir således ett betydligt överskott, och det blir än större, då man måste räkna även med andra spannmålsproducerande länder, framför allt provinsen Afrika, vars produktion var lika stor som Egyptens. Genom kombination av ställen hos två författare har man velat sluta, att årligen 60 milj. modii importerades till Rom, men denna kombinations tillförlitlighet är mycket tvivelaktig. BELOCH har med skärpa tillbakavisat den, då den skulle föra till ett orimligt högt invånartal för Rom². Autentisk är däremot uppgiften om det överslag över Roms brödsädsförsörjning för sju år framåt, som kejsar Septimius Severus efterlämnade vid sin död. Dagligen

¹ Det finnes en mängd polletter, vanligen av bly och till det yttre liknande mynt, i behåll, vilka behandlats i ett viktigt arbete av M. ROSTOWZEW, Die römischen Bleitesseræ, Klio, Beiheft III. De användes som biljetter och kontrollmärken i många olika förhållanden. ROSTOWZEW menar sid. 12 ff., att brödsädsutdelningen under Augustus skedde mot avlämnandet av en tessera, men att under Claudius infördes en tessera som legitimation, som var i mottagarens ständiga ägo, därjämte hade han dock som förut att avlämna en tessera för varje gång som kontrollmärke. Bevisningen för detta ganska komplicerade system är ej tillfyllestgörande. Min uppfattning stöder sig på Corpus inscriptionum latinarum VI n:r 10223: *Ti. Claudius Aug. lib. Januarius curator de Minucia die XIII ostio XLII* från Claudius' eller Neros tid. J. tjänstgjorde således vid utdelningen av brödsäd i den 42 butiken och blott en dag i månaden den 14. Detta är hittills ej förklarat, men kan förstås ur kontrollsynpunkt, om J. hade att personligen känna alla dem, som voro berättigade att denna dag avhämta gratis spannmål i den 42 butiken. Det var ingen orimlighet, de uppgingo ej till fullt 150 personer.

² J. BELOCH, Bevölkerung der antiken Welt sid. 411; jmf. Jahrb. f. Nationalökonomie u Statistik LXVIII 1897, 328 f.

skulle 75,000, årligen 27,375,000 modii kunna utdelas; en kvantitet som med den vanliga rationen av fem modii pr månad räckte för 450,000 personer. Gratismottagarnas antal voro fortfarande 200,000. Den överskjutande kvantiteten har tydligen sålts för ett av staten bestämdt pris och tjänat att reglera marknaden. Det skedde på det viset, att man köpte en pollett, mot vilken man fick avhämta spannmål i statens magasin¹.

Staten, som erhöll stora mängder spannmål i arrende och i skatter och, om de ej räckte till, köpte upp, hade igenom dessa kvantiteter marknaden i sin hand och kunde hindra priserna, att genom missväxt eller spekulation skjuta upp i höjden. Hur de av staten normerade priserna förhöllo sig till de verkliga av produktions- m. fl. kostnader betingade, är ej tillräckligt bekant, men även denna reglering, som är en verklig dyrtids- eller kanske ännu rättare dyrortsåtgärd, har kostat vackra summor. Ibland gick regleringen itu. Under normala förhållanden måste man även i viss grad ha litat till den fria marknaden, men om någon kalamitet inträffade, som minskade förråden och drev priserna upp i höjden, kastade sig alla på statsspannmålen. För att möta denna eventualitet har man upplagrat stora reservförråd, vilket är bekant från Neros och Septimius Severus' regering.

Man brydde sig ej om att stimulera produktionen, den låg provinserna, däremot sökte man uppmuntra den privata tillförseln genom understöd åt handlande och redare. Det berättas, att Augustus tog hänsyn till att den enskilda affärsverksamheten ej skulle lida genom hans utdelningar. Han hade ju också en ovanligt god ekonomisk insikt. Claudius ersatte redarna förluster genom haveri, d. v. s. staten övertog sjöförsäkringsrisken, Alexander Severus beviljade skattefrihet åt spannmålshandlande, som bosatte sig i Rom. Genom statsregleringen kvävde man i längden den fria handeln, även om man genom dessa åtgärder försökte hålla den under armarna.

Bröd och skådespel, cæsarernas berömda visdom att tillfredsställa »hungerns krav på bröd och sinnets krav på fröjd», ha kejsarna tagit i arv från republiken, därför att de helt enkelt ej kunde

¹ Härpå syftar JUVENALIS VII 174 »den slant, som sädespolletten kostar».

annat, men sant är, att de grundat sin makt över Roms befolkning på sin makt över detta livsmedelsbehov. Även detta var ett arv från republiken. Bortsett från det gamla men för förhållandet typiska fallet med Spurius Mælius, som redan relaterats sid. 15, så var det just omsorgen om livsmedelsförsörjningen, som under republikens sista tid bröt de republikanska traditionerna och framtvingade de första ansatserna till en monarkisk maktställning i lagliga former. Vi ha redan sett (sid. 15), att i tider av nöd de ordinarie statsorganen skötes åt sidan och ersattes med extra ordinarie myndigheter. Så gjorde den demokratiska ledaren Saturninus 104 f. Kr., då han undansköt quæstor Ostiensis och tillsatte en f. d. konsul Marcus Æmilius Scaurus att sörja för brödsädstillförseln. Republikens sista tid är sorgligt beryktad genom osäkerheten på havet. Det romerska folket tålte sjörövarnas oväsen, förmodligen i den meningen, att det var en av de risker, som köpmännen hade att bära, ända tills det gick ut över dess egen mage; sjörövarna hade fräckheten att bortsnappa spannmålsfartyg midt för Ostias hamn. Dyrtiden tvang äntligen till en energisk åtgärd. Den bestod i det extra ordinarie utsträckta kommando över alla hav och kuster jämte förfoganderätt över behövliga penningmedel och truppstyrkor, som överlämnades åt Pompejus ensam år 67 f. Kr., således med uppgivande av kollegialiteten, som var en grund-sats för de republikanska ämbetena. Livsmedelssvårigheterna ledde till en förnyelse år 57. Härom är ett brev av Cicero bevarat, som skarpt belyser ställningen¹. Konsulerna föreslogo, att Pompejus skulle erhålla förfogande över spannmålen i hela riket. En senator föreslog vidare, att han skulle erhålla förfoganderätt över statens penningar, flotta och här och en ståthållarnas överordnad ämbetsmyndighet i provinserna. Senatens ledare, de som varit konsul, knorrade, och det var ej att undra på.

Senaten var fullt på det klara med faran. Den monarkiska tanken arbetade sig fram icke blott genom härförarens grepp om hären, sedan den blivit en yrkeshär, utan också därigenom att, sedan de gamla statsämbetenas innehavare på grund av klickväsen, partipolitik och vanstyre ej förmådde lösa uppgiften att

¹ CICERO, ad Atticum IV 1.

skaffa Roms befolkning dess livsmedel, den insikten vann plats, att den enda utvägen var att överlämna fullmakt åt en enda handlingskraftig man. När senaten efter mordet på Cæsar och Antonius' nederlag vid Mutina ånyo trodde sig ha makten i sin hand, inskärpte den därför, att kollegialitetsprincipen skulle iakttagas även beträffande ledningen av brödsädsförsörjningen¹. Det var en from önskan. Framtiden visade, att de senatoriska ämbetsmännen, även om de fingo sin chance, ej voro i stånd att reda sig med uppgiften. MOMMSENS ord, att Augustus upptagit den monarkiska ledningen av brödsädsförsörjningen och därav gjort en grundpelare för kejsarmakten², träffar det riktiga. Dock har Augustus strävat efter senatens medverkan. Försöket har blott haft den följden att visa, hur fullständigt senatens ämbetsmän icke voro vuxna situationen.

År 22 f. Kr. inträffade en svår dyrtid, i Rom stegrad till verklig hungersnöd. De vanliga statsorganen sveko. Folket, som var vant att i Augustus se den, som redde upp alla svårigheter, omringade senatens samlingslokal och hotade att bränna senatorerna inne, om de ej gjorde Augustus till diktator. Det formella enväldet erbjöds honom, blott han kunde mätta Roms hungrande magar. Men han rev sina kläder och vägrade enständigt till namnet. Däremot åtog han sig att bringa hjälp i livsmedelsnöden och tillsatte av egna medel till spannmålsinköp, varigenom han snart lyckades överyvinna svårigheterna³. I realiteten var Augustus den ledande — därom svävade ingen i okunnighet —, men han sökte hjälp för utförandet hos senaten. Det tillsattes två prefekter för brödsädsutdelningen enligt senatsbeslut; antalet fördubblades år 18 f. Kr. De växlade årligen, men ämbetet var ordinarie. Då ett nytt nödläge kom år 6 e. Kr. sveko de senatoriska ämbetsmännen ånyo. Det var uppenbart, att hela den väldiga apparaten måste centraliseras och drivas rationellt. Därtill voro de höga herrarna i senaten ur stånd. Men finansiärerna och storköpmännen, riddarna, hade nu börjat att övergå i ståtstjänst. Bland dem var det ej svårt att

¹ År 43 f. Kr. DIO CASSIUS XLVI 39.

² MOMMSEN, Röm. Statsrecht³ II 673.

³ DIO CASSIUS LIV 1; Res gestæ D. Augusti § 18.

finna en kapabel man. Så tillsattes år 7 e. Kr. en riddare som præfectus annonæ, för framtiden ett av Roms viktigaste ämbeten, som bestod över ett halvt årtusende. I kejsarens namn sörjde han för anskaffandet och hemtransporten av den nödvändiga spannmålsmängden. De senatoriska kommissarierna fingo bestå, de hade att sörja för den mindre ansvarsfulla och besvärliga utdelningen i Rom, som gav ett sken av senatens medverkan. I själva verket hade kejsaren nyckeln till Roms skafferi. Därigenom förklaras den ängsliga omsorg, varmed han vaktade Egypten, varifrån huvudparten av Roms brödsädsbehov täcktes. Hans organ voro ensamma i stånd att sammanbringa de behöfliga kvantiteterna och säkra transporten. Brödsädsförsörjningen gav kejsaren icke blott en uppgift att lösa utan också makt. Den har banat vägen för och befast monarkien, vad på den viktiga del av rikets invånare ankommer, som levde och bodde i Rom.

(Forts. följer.)

HANDELSPOLITIK OCH TULLBESKATT- NINGSRÄTT.

AV

SEKRETERAREN, JUR. KAND. S. E. ÖSTERBERG.

Den verkställande statsmaktens rådighet över tullarna i deras egenskap av handelspolitiska bytesobjekt och kampmedel bör tillmätas väsentlig betydelse. Därför får omsorgen om riksdagens beskattningsrätt icke föra så långt, att man med hänsyn till tullarnas natur av indirekta skatter reser bestämda hinder mot vidtagande av anordningar, varigenom tullsystemet kan göras till ett smidigt vapen i vårt förhållande till främmande makter. Beträffande tolkningen av våra nuvarande grundlagsbestämmelser på detta område har dock förefunnits och synes alltjämt vara för handen en oklarhet, som icke ställer sig fördelaktig för en rationell handels- och tullpolitik.

Som bekant hava förekommit trenne olika slag av tulltariffer nämligen *enkeltariffen*, *konventional-* och *generaltariffen* samt *maximal-* och *minimaltariffen*. Enkeltariffen (autonoma tariffen) innehåller allenast en kolumn med tullsatser, fastställda med hänsyn till landets egna behov¹. De övriga systemen kännetecknas av två kolumner. I konventional- och generaltariffen är den ena, generaltariffen, autonom och den andra bunden genom fördrag. Genom maximal- och minimaltariffen har redan från början fastställts två kolumner tullsatser, innefattande de yttersta gränserna för regeringens handlingsfrihet vid avslutandet av traktater.

¹ Enkeltariffer med traktatbundna positioner förekomma dock. Vår nu gällande tariff är en sådan. Jmfr. WETTERLUND: Några tull- och handelspolitiska spörsmål, Malmö 1918.

Önskar man strängt hålla på kravet om folkrepresentationens uteslutande rådighet jämväl över tullarna, ställa sig såväl enkeltariffsystemet som general- och konventionaltariffsystemet synnerligen oförmånliga såsom handelspolitiska vapen, ehuru det förra med hänsyn till dess oförmåga att lämna skydd ens i de fall, då klausulen om »mest gynnad nation» icke äger tillämplighet, givetvis måste anses vara oförmånligast. Maximal- och minimaltariffen, som redan från början blivit begåvad med dubbla kolumner, bereder större fördelar ifråga om regeringens handlingsfrihet, därest förhållandena icke nödvändiggöra ett överskridande av de fastställda gränserna; men de traktattekniska olägenheterna av nu ifrågavarande tariffsystem lära vara så väsentliga¹ att en tillämpning av detsamma allenast med hänsyn till det formella kravet på riksdagens förfogande över tullsatserna icke torde vara att förorda.

Vad som erfordras för åstadkommande av nödig handlingsfrihet för den verkställande statsmakten i handelspolitiskt avseende är dels en av riksdagen fastställd autonom tulltariff dels en befogenhet för regeringen att genom avslutande av fördrag med främmande makter upprätta konventionaltariffer, vilka så länge de äro gällande skola träda i stället för den autonoma tariffen i vårt förhållande till den andra traktatsslutande parten och alla de länder, som inneha ställning som mest gynnad nation. Då man torde kunna utgå ifrån, att tullsatserna i konventionaltariffen bliva lägre än dem, som blivit fastställda i den autonoma tariffen, skulle alltså den för regeringen erforderliga befogenheten komma att innefatta rätt att nedsätta eller borttaga de av riksdagen fastställda tullarna.

Därest systemet med mest gynnad nation kommer att utdömas i den kommande tidens handelspolitik, varom åtskilliga tecken bära vittnesbörd, synes det i än högre grad vara erforderligt, att den verkställande statsmakten äger möjlighet att med utgångspunkt från en stark autonom tariff kunna målmedvetet och smidigt utnyttja tullarna i det hårdhänta kompenstationssystem, som måhända blir den närmaste framtidens lösen för de handelspolitiska relationerna staterna emellan.

¹ WETTERLUND: anf. arb.

På senare tiden ha röster höjts för att förläna Kungl. Maj:t befogenhet att höja tullarna. Det har gjorts gällande, att detta vore det enda medel, varigenom tullsystemet kunde erhålla erforderlig smidighet som handelspolitiskt vapen. Frågan om denna vidsträckta befogenhet för Kungl. Maj:t, vilken förutsätter grundlagsändring, ligger emellertid på sidan om, vad som här närmast är föremål för behandling, nämligen Kungl. Maj:ts befogenheter enligt gällande rätt ifråga om tullarna.

Äger nu den verkställande statsmakten i vårt land och särskilt med hänsyn till avslutandet av handelsöverenskommelser med främmande makter formell befogenhet att nedsätta eller borttaga tullavgifter?

I § 12 Regeringsformen stadgas: »Konungen äger att i avhandlingar och förbund med främmande makter ingå — — —» och i § 60 Regeringsformen heter det: »Till bevillningar räknas tull- och accismedlen, — — — Ej må några allmänna avgifter, av vad namn och beskaffenhet som helst, utan riksdagens samtycke kunna förhöjas, tullen å inkommande och utgående spannmål allena undantagen. — — —»

Beträffande innehållet i dessa grundlagsstadganden hava meningarna gått väsentligt isär, om också Kungl. Maj:t städse i realiteten synts hava genom nedsättning utav och befrielse från tullavgifter disponerat över tullarna utan riksdagens hörande. Särskilt torde böra erinras om de olika fall av tullfrihet, som senast under kristiden beslutats av Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande.

För frågan om Konungens rätt över tullarna i samband med avslutandet av traktater äro särskilt av intresse förhandlingarna vid 1865—66 års riksdag. Vid 1886 års riksdag synes frågan sista gången hava bragts till särskild aktualitet. Vid sistnämnda riksdag väcktes motion om ändring i § 60 Regeringsformen, innefattande bland annat, att tullbevillningsavgifterna icke skulle få förändras utan riksdagens samtycke.

Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen med en motivering, som framkallade kraftiga gensagor vid frågans behandling i Andra Kammaren. Utskottet uttalade nämligen beträffande borttagandet av Konungens rätt att nedsätta »allmänna avgifter», att enligt utskottets mening en dylik förändring ingalunda skulle medföra

gagn för samhället, ty den makt, Konungen för det dåvarande ägde i nämnda avseende, vore av behovet påkallad för att sätta honom i stånd att reglera ojämnheter, som vid bevillningarnas fastställande kunnat insmyga sig, samt att uppfylla statens traktatsenliga förpliktelser och förekomma, att den av riksdagen utövade beskattningsrätten kränker samhällsintressen, vilka det är Konungens grundlagsenliga rätt och plikt att skydda.

Första Kammaren biföll utskottets hemställan, medan Andra Kammaren visserligen lät vid utskottets hemställan bero men med ogillande av de i utskottets utlåtande uttalade åsikter om riksdagens beskattningsmakt.

Särskilt vände sig S. A. Hedin mot den uppfattning rörande Konungens befogenhet enligt § 60 Regeringsformen, som låg till grund för utskottets angivna uttalanden. Då det skulle kunna hända, sade herr Hedin, att man en gång i framtiden komme att återropa Konstitutionsutskottets vid 1886 års riksdag avgivna utlåtande nr 6 såsom ett slags auktoritet för en åsikt i den svenska statsrätten, vilken näppeligen förr torde hava blivit hörd under hela tiden från grundläggandet av 1809 års statsskick, ville han säga några ord om denna motivering. Det vore bekant, att under senare delen av den tidrymd, som förflutit från grundläggningen av vårt nuvarande statsskick, från åtskilliga håll framställts och med mycken styrka förfäktats den läran, att Kungl. Maj:t skulle äga, utöver den i Regeringsformen uttryckligen medgivna rättigheten i avseende å spannmålstullar, en allmän rätt att nedsätta av riksdagen beslutade tullsatser, följaktligen även att avskaffa dem; och det vore även bekant, att Kungl. Maj:t i åtskilliga fall utövat denna enligt tälarens tanke självtagna makt. Detta vore en jämförelsevis ny lära. Den var okänd för grundlagsstiftarna, och för riksdagen under de första decennierna efter 1809 och den förmentä rätten togs den tiden icke heller i anspråk av Kungl. Maj:t. Uppkomsten av den nya teorien, att Kungl. Maj:t skulle utan riksdagens bemyndigande äga rätt upphäva eller minska av riksdagen beslutade tullsatser, förklarades av Hedin helt enkelt bero icke av konstitutionella utan av lämplighetsskäl, vilka sammanhängde med de långa uppehållen mellan riksdagarna och den tidens svårigheter att inkalla urtima riksdag.

I fortsättningen medgav herr Hedin, att teorien om Konungens befogenhet att nedsätta tullavgifter i synnerhet vid vissa tillfällen ivrigt förfäktats från frihandlarnas sida, emedan man därigenom fick Kungl. Maj:ts hjälp att i ökad grad genomdriva frihandelsåsikter. Det framhölls vidare med skärpa, att konsekvensen utav nu angivna befogenhet för Kungl. Maj:t ifråga om tullarna ovillkorligen vore erkännandet av en motsvarande befogenhet för Kungl. Maj:t beträffande alla av riksdagen beslutade bevillningsavgifter. Härav följde återigen, att Kungl. Maj:t också kunde påtvinga riksdagen, som ju icke kunde lämna landets statsförvaltning utan några tillgångar, ett skattesystem, vars grundsatser riksdagen helt och hållet ogillade.

Med utgångspunkt från vad som sålunda-förekommit i riksdagen upptog professor Oscar Alin i ett år 1890 publicerat arbete¹ till behandling frågan om Kungl. Maj:ts rätt ifråga om nedsättning av tullbevillningsavgifter. Vad angår tolkningen av § 60 Regeringsformen kom Alin härvid till det resultatet, att det i Regeringsformen icke finnes något stadgande, som berövade Konungen den rätt att nedsätta eller borttaga av riksdagen beslutna bevillningsavgifter, som han före denna lags tillkomst obestridd ägde, utan att den var honom genom någon positiv grundlagsbestämmelse given; att det icke kunde ådagaläggas, att någon av Regeringsformens bestämmelser utgår från den förutsättningen, att denna makt skulle vara Konungen fråntagen; att man bland Regeringsformens bestämmelser funne en², som gjorde denna Konungens makt för vissa fall så godt som nödvändig och således direkt motiverade densamma bibehållande; samt slutligen att en annan av Regeringsformens bestämmelser³ vore sådan, att det vore otänkbart, att den kunnat givas under annan förutsättning än den, att Konungen fortfarande skulle äga denna makt.

Alin uttalar, att det med hänsyn härtill visserligen vore mer än förvånande, om, såsom år 1886 nästan utan motsägelse yttrades

¹ ALIN: Om Kungl. Maj:ts rätt ifråga om nedsättning av tullbevillningsavgifter, Stockholm 1890.

² Synes avse bestämmelsen om de femåriga riksdagsperioderna, se ALIN sid. 9.

³ Synes avse rätten att höja spannmålstullen, se ALIN, sid. 8 ff.

i riksdagens Andra Kammare, riksdagen under de båda första decennierna efter 1809 skulle hava utgått från en helt annan uppfattning av Konungens rätt ifråga om nedsättning av bevillningsavgifter, och om den uppfattning, som, enligt vad förf. söker visa, var grundlagsstiftarens, således skulle hava framträdtt först i senare tid. Hedin hade som stöd för sitt påstående åberopat huvudsakligen vissa av de beslut i ämnet, vilka följde näst efter 1809. För att utröna, huruvida dessa beslut verkligen kunde tjäna till stöd för dylika påståenden, upptog Alin desamma till närmare granskning.

Det kunde härvid konstateras, att såväl 1810 som 1812 års Ständer faktiskt utgingo från den förutsättningen, att Kungl. Maj:t ägde befogenhet sänka tullbevillningsavgifterna. Ifråga om Kungl. kungörelsen den 30 mars 1814 om lindring i utförseltullen för järn, vilken åberopats som stöd för den åsikten att Kungl. Maj:t själv då ansåg sig behöva riksdagens bemyndigande till tullens sänkning, anmärker Alin, att Kungl. Maj:t visserligen säger sig begagna »den rätt Rikets Ständer till Oss uppdragit» men att härvid med hänsyn till regeringsformens bestämmelser och ständernas beslut vid föregående riksdagar¹ påtagligen avsågs ett begagnande av rätten att på andra varor överflytta den på järnet vilande tungan. Icke heller 1815 eller 1817—1818 års ständers behandling av tullbevillningen gäve något stöd åt den uppfattningen, att Kungl. Maj:t icke skulle äga rätt sänka tullarna.

Vid 1823 års riksdag synes frågan varit mera tvivelaktig. Ständernas beslut innefattade en anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes enligt av Riksens Ständer fastställda grunder vidtaga den nedsättning i tullsatserna, vartill omständigheterna kunde föranleda. Alin anmärker dock å ena sidan, att uttrycket »anhålla» icke tyder på överlåtande av en konstitutionell myndighet, varjämte å andra sidan förhandlingarna om beslutets tillkomst bevisade, att det på sin höjd kunde betraktas såsom uttryck för ovisshet om, huruvida Konungen i kraft av grundlagen ägde den ifrågavarande rätten eller icke. — Vid 1823 års riksdag *auslogo* Ständerna dessutom ett

¹ Ständerna hade bemyndigat Kungl. Maj:t att höja tullarna i viss utsträckning, under förbehåll att Kungl. Maj:t tillåte en motsvarande nedsättning av andra tullar, där så befunes lämpligt.

av Konstitutionsutskottet väckt förslag om sådan ändring i § 60 R. F., att stora sjötullen skulle kunna av Kungl. Maj:t efter omständigheterna *bestämmas*, ett förslag som angav att utskottets tolkning av § 60 icke innefattade någon rätt för Kungl. Maj:t att sänka tullarna.

I fråga om Ständernas skrivelse rörande tullbevillningen vid 1828—1830 års riksdag, anser Alin att, om också tveksamheten beträffande denna riksdags ståndpunkt till frågan om rätten att sänka tullbevillningsavgifterna kunde synas större, det dock svårligen kunde sägas mera om det i skrivelsen använda uttryckssättet än att det, liksom ständernas ovan nämnda »anhållan» av 1823, vittnade om någon ovisshet ifråga om Konungens rätt i angivna avseende. Ejens detta kunde sägas om den framställning i ämnet, som avläts vid 1834—1835 års riksdag, då förhandlingarna i riksdagen tvärtom gävo uttryck för den uppfattningen, att Kungl. Maj:t ägde rätt nedsätta tullbevillningsavgifterna.

Att likväl den allmänna uppfattningen var långt ifrån stadgad blev mer än tydligt ådagalagt genom anställandet år 1840 av de bekanta riksriättsåtalen med anledning av en utav Kungl. Maj:t medgiven befrielse från erläggande av tull. Redan vid samma riksdag — 1840—41 års — frångick emellertid Konstitutionsutskottet den uppfattning, som legat till grund för riksriättsåtalen, och riksdagen gjorde samma framställning till Kungl. Maj:t angående tullbevillningen, som vid 1834—35 års riksdag. Icke heller hos följande riksdagars knstitutionsutskott lyckades någon annan uppfattning göra sig gällande, och Kungl. Maj:t vidtog upprepade gånger nedsättningar i tullar utan att Konstitutionsutskottet ens föranleddes till anmärkning häremot. Vid 1853—54 års riksdag gjordes dessutom ett positivt uttalande till förmån för Konungens rätt att nedsätta tullbevillningsavgifter.

Oaktat vad sålunda förekommit, utsattes denna Konungens rätt för nya angrepp i samband med tullstriderna vid sista ständsriksdagen 1865—66. De till konstitutionsutskottet anmälda anmärkningsanledningar, som hänförde sig till vissa tullnedsättningar och tullbefrielser dels vid utfärdandet av 1863 års tulltaxa, dels vid avslutandet av 1865 års handelstraktat med Frankrike, ledde emellertid icke till något resultat. Ett försök vid samma riksdag

från bevillningsutskottets sida att få en sådan formulering av överlämnandet till Kungl. Maj:t av tulltaxan, att Konungens ned-sättningsrätt därigenom skulle underkännas, strandade på ständernas olika beslut (två stånd mot två). Man enades därefter om att anse frågan om varje framställning till Kungl. Maj:t rörande någon hans åtgärd vid tulltaxan såsom förfallen¹. Ifrågavarande form för tulltaxans överlämnande har sedan begagnats utan menings-skiljaktighet.

Efter denna granskning av det berättigade i de vid 1886 års riksdag av S. A. Hedin gjorda uttalandena om vad som verkliga förekommit vid behandlingen av Kungl. Maj:ts rätt ifråga om tullbevillningsavgifterna, fastslår Alin, att vad som sålunda gäller om tullbevillningen även gäller de andra bevillningarna. Häri låge emellertid intet skäl att förneka tillvaron av en rätt, som är grundad i lag och stödd på en långvarig, så godt som obruten praxis. Vore rätten farlig eller eljes olämplig, borde den borttagas genom en lagändring — något som enligt Alins åsikt dock icke borde äga rum.

Såsom ovan nämnts är behandlingen av frågan vid 1865—66 års riksdag av intresse, särskilt med hänsyn till Kungl. Maj:ts rätt över tullarna i sammanhang med avslutandet av handelsöverenskommelser med främmande makter. Förhållandet var följande.

Efter det underhandlingar pågått i och för avslutande av handels- och sjöfartstraktater mellan Sverige och Frankrike blevo sådana traktater undertecknade den 14 februari 1865 och ratificerade den 10 mars samt på grund av träffade överenskommelser satta i verkställighet den 15 april samma år. Först i november 1865 avläts emellertid i enlighet med i traktaten införd bestämmelse proposition till riksdagen med anhållan att ständerna skulle bekräfta den ingångna handelstraktaten. Sådan bekräftelse vanns visserligen men efter energiskt motstånd från oppositionen. Fråga är likväl, huruvida icke detta motstånd mera hade sin grund i strävandena att bekämpa frihandelsprincipen, som i och med

¹ Enligt ALIN upphörde från och med 1844—45 de förut från 1823 vanliga framställningarna om begagnande av Kungl. Maj:ts rätt att ned-sätta tullavgifterna, ett förhållande, som dock varken av Kungl. Maj:t eller riksdagen ansetts utgöra hinder för rättens utövning.

denna traktat fick vind i seglen, än i omsorgen om grundlagens rätta tolkning. I varje fall måste frågans behandling vid riksdagen ses mot bakgrunden av den tidens tullpolitiska strömningar. Ur synpunkten av grundlagens tolkning ifråga om riksdagens godkännande av traktater bör särskilt bemärkas att enligt regeringens åsikt propositionen avläts icke till följd av grundlagens bud utan allenast av grannligheten för representationen¹.

Som ovan nämnts, trädde traktaten i kraft den 15 april 1865. Samma dag trädde emellertid jämväl i kraft en av Kungl. Maj:t utfärdad ny tulltaxa. I kungörelsen härom den 24 mars 1865 anfördes, att då de genom handelstraktaten med Frankrike överenskomna nedsättningarna i då gällande tullavgifter icke blott i följd av äldre traktater med andra makter, utan ock för att ej åt handeln med vissa länder lämna särskilda fördelar borde i enlighet med den för Sveriges tullagstiftning antagna grund av lika tullbehandling för samma slags varor utan avseende å produktionsorten, i allmänhet tillämpas, så hade Kungl. Maj:t till vinnande av lättnad och säkerhet vid en dylik tillämpning av de i traktaten med Frankrike fastställda tullbestämmelserna, funnit nödigt låta i överensstämmelse härmed omarbete tulltaxan den 4 december 1863. Härvid hade Kungl. Maj:t — om än en följdriktig tillämpning av de grundsatser, vilka blivit antagna i den avslutade handelstraktaten, kunnat kräva mera omfattande jämkningar i då gällande tullavgifter — likväl ansett frågan därom böra anstå, intill dess rikets ständer kommit i tillfälle att i ämnet besluta.

Bevillningsutskottet, som ansåg fullt vederlag icke hava kommit vårt land till godo genom traktaterna, uttalade beträffande handelstraktatens godkännande, att med hänsyn till tidigare beslut om tullbevillningens reglerande samt vissa riksdagens uttalanden vid beräkandet av statsverkets inkomster² riksdagen måste anses hava medgivit, att uti de av rikets ständer bestämda tullsatser finge göras de nedsättningar, vartill Kungl. Maj:t kunde för ändamålets vinnande bliva föranlåten. Utskottet ansåg dessutom omsorgen ej mindre om landets och dess regeringens än även om ständernas

¹ K. U:s mem. n:r 8 1865—66; reserv. av herr RAMSAY.

² Se riksdagens skrivelser den 4 och den 23 november 1863 n:r 148, 182.

egen värdighet fordra, att den uppgjorda handelstraktaten bekräftades av ständerna, varför utskottet fann sig böra tillstyrka att ständerna för sin del lämnade sitt godkännande av traktaten, under uttalande likväl, att ständerna hade förväntat, att handelstraktaten blivit underställd ständernas prövning och godkännande, innan dess bestämmelser blivit tillämpade.

Vid utskottets betänkande voro fogade ett flertal reservationer såväl i den ena som den andra riktningen. Oppositionen anförde sålunda både sakliga och formella skäl för avslag å propositionen. Från andra sidan åter tog man bestämt avstånd från utskottets motivering och yrkade blankt godkännande av traktaten. Ifråga om den formella sidan av saken åberopades härvid § 12 regeringsformen, enligt vilken Konungen äger ingå i avhandling och förbund med främmande makter, varjämte framhölls att ständerna i sina ovan angivna skrivelser¹ tillkännagivit sin benägenhet för avslutandet med Frankrike av en handels- och sjöfartstraktat, utan att därvid ringaste antydan lämnats om, att denna traktat skulle före ikraftträdandet underställas riksdagens godkännande. Ständerna hade tvärtom, under påtaglig förutsättning, att denna traktat skulle, därest den blev avslutad, komma i tillämpning före ständernas nästa sammanträde, beräknat tullinkomsten under statsregleringsperioden till lägre belopp, än vartill den antagits skola hava i annat fall uppgått.

Regeringens handhavande av traktatsfrågan och utfärdandet av den nya tulltaxan blev också, såsom ovan nämnts, föremål för anmärkningar till konstitutionsutskottet från tvenne riksstånd, dock utan att anmärkningarna ledde till något resultat. Bland de avvikande meningar, som anmäldes i anledning av konstitutionsutskottets utlåtande i ämnet, är av särskilt intresse den av herr Ramsay avgivna reservationen. Han anförde i huvudsak följande. Enligt § 12 regeringsformen tillkomme det visserligen Konungen att ingå avhandlingar och förbund med främmande makter. Fastän detta stadgande icke innehölle någon sådan inskränkning, vore det likväl tydligt och klart, att Konungens berörda rättighet icke finge utövas på sådant sätt, att densamma komme i strid med

¹ Den 4 och 23 november 1863.

andra bestämmelser i grundlagen. Lika litet som Konungen kunde med laga verkan avsluta traktater, varigenom bland annat riket belastades med gäld, kunde Konungen ingå i avhandlingar, som innefattade inskränkningar eller ingrepp uti den beskattningsrätt, som enligt § 57 regeringsformen är den andra statsmakten utslutande tillerkänd. Reservanten fastslog därefter, att då traktaten medförde en minskning av tullinkomsterna, densamma vore av beskaffenhet att icke allenast kunna utan troligen även komma att äga en ganskå betydlig inverkan på beräkningen vid bestämmandet av statsinkomsterna. En konsekvent tillämpning av principen om regeringens rätt att nedsätta tullarna skulle slutligen kunna medföra en mångdubbel förhöjning av den direkta beskattningen. Med hänsyn härtill ansåg reservanten, att den nu ifrågasvarande traktaten enligt rätt tolkning av grundlagen ovillkorligen måste för att bliva för nationen bindande underställas representationens godkännande. Reservanten leddes därefter in på frågan om för hur lång tid ett sådant godkännande kunde meddelas och fann denna tid allenast kunna omfatta en statsregleringsperiod. Han nödgades dock konstatera att därmed faktiskt skulle omöjliggöras varje tarifftraktatsuppgörelse. Med utgångspunkt härifrån gjorde reservanten gällande, att grundlagsstiftarna troligen icke heller avsett att bereda möjlighet för sådana avhandlingar med främmande makter utom i yttersta nödfall. I fortsättningen framhölls, att ständerna faktiskt bragts i den svåra belägenheten att för att icke kompromettera Konung och regering samt utsätta riket för obehagliga påföljder, hava nödgats för sin del godkänna traktaten, evad de ansågo densamma för riket nyttig eller icke. I varje fall borde enligt reservantens mening, i och för bevarande av grundlagens helgd, från representationens sida uttalas ett ogillande av de genom regeringens förfarande ådagalagda åsikter om statsmakternas ömsesidiga rätt ifråga om avslutande av traktater av förevarande beskaffenhet.

Frågan om statsmakternas inbördes förhållande beträffande rätten att avsluta tarifftraktater bragtes jämväl å bane vid avslutandet av 1881 års franska handels- och sjöfartstraktat. Redan vid behandlingen i statsrådet av franska regeringens inbjudan till förhandlingar uttalade finansministern, statsrådet Themptander,

som sin uppfattning att, såvida förhandlingarna skulle leda till en traktats uppgörande och däri, såsom naturligtvis då vore att för visso antaga, komme att inflyta bestämmelser, vilka fölle inom området för svenska riksdagens beslutanderätt vare sig ifråga om tullbeskattning, bevillning eller eljes, något slutligt godkännande av traktaten från regeringens sida och således än mindre någon tillämpning av densamma icke kunde av statsrådet tillstyrkas, förrän traktaten blivit underställd riksdagens prövning och av densamma godkänd. Enligt statsrådets mening borde denna riksdagens behandling av traktaten vid förhandlingarna framhållas såsom väsentligen bestämmande för traktatens definitiva karaktär.

Denna uppfattning delades av regeringen. I handelstraktaten intogs även föreskrift om, att traktatens bestämmelser skulle underställas vederbörande nationalrepresentationers godkännande.

Vid frågans behandling i statsråd den 13 januari 1882, då traktaterna förelågo undertecknade, redogjorde utrikesministern, baron Hochschild, för de strävanden, som gjorts från svensk och norsk sida för att bereda riksdagen och stortinget så långt rådrum som möjligt för den behandling, de ville ägna traktaterna. Efter en erinran att norska regeringen hemställt om traktaternas föreläggande för ett urtima storting, hemställde statsrådet därefter, att Kungl. Maj:t måtte med godkännande av traktaterna besluta, att desamma skulle föreläggas riksdagen och stortinget för sökande av riksdagens och stortingets *godkännande av de bestämmelser, som krävde sådant godkännande*. Denna hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen.

Samma formulering, som sålunda användes vid denna frågas överlämnande till riksdagen begagnades även, då de spanska handels- och sjöfartstraktaterna av år 1883 underställdes riksdagens godkännande. Även ifråga om 1906 och 1911 års svensk-tyska handelstraktater begärde Kungl. Maj:t riksdagens godkännande av de bestämmelser i traktaterna med tillhörande tariffer och slutprotokoll, vilka sådant krävde. Härom uttalade 1906 års bevillningsutskott, att de bestämmelser, som sålunda blivit riksdagen underställda, tydligen vore de, vilka fölle inom tullbeskattnings och den övriga beskattningstagstiftningens områden.

De fakta och uttalanden, för vilka sålunda lämnats en kort-

fattad redogörelse, synas giva vid handen, att frågan om Kungl. Maj:ts rätt ifråga om tullavgifternas nedsättning eller borttagande ännu kan anses som ett olöst konstitutionellt problem. Å ena sidan hava mera omfattande förändringar i tulltaxan i samband med avslutande av handelstraktater med främmande makter underställts riksdagens prövning med en nog så svävande formulering av propositionen ifråga om statsmakternas ömsesidiga befogenheter. Å andra sidan synes Kungl. Maj:ts rätt ifråga om borttagande för viss tid av enstaka tullsatser hava vunnit erkännande såsom en konstitutionell praxis med stöd i Regeringsformens § 60.

Klarhet i nu angivna avseende synes icke vara utan betydelse ur allmänna synpunkter. Med hänsyn till handels- och tullpolitikens rationella bedrivande måste det betecknas såsom synnerligen angeläget, att frågan snarast löses. Önskligt synes vara, att den löses på sådant sätt, att icke riksdagens rätt över tullbeskattningen, vilken i våra dagar torde spela mindre roll i förhållande till statens övriga inkomstkällor, får lägga hinder i vägen för ett smidigt utnyttjande genom den verkställande statsmaktens försorg av de handelspolitiska möjligheter, som vi äga i vårt tullsystem.

NY REVISION AV SKATTELÄGSTIFTNINGEN.

DEN DIREKTA BESKATTNINGEN TILL STATEN ENLIGT
SAKKUNNIGES I DEC. 1918 AVGIVNA FÖRSLAG.

AV

REDAKTÖR UNO LANDÉN.

När man i statsrådsprotokollet för finansärenden den 28 juni 1918 genomläser finansministerns motivering för beslutet att tillkalla sakkunnige för att inom finansdepartementet biträda vid en revision i vissa delar av lagstiftningen rörande den direkta beskattningen till staten, finner man det vägledande för finansministerns åtgärd hava varit uppfattningen, att 1910 års förordning om inkomst- och förmögenhetsskatt, i sitt syfte att rätta skattens storlek efter den personliga skatteförmågan, icke vederbörligen tillgodosett de mindre bemedlades intressen, särskildt i fråga om familjeförsörjare å orter med höga levnadskostnader. Detta förhållande fann finansministern vara av statsmakterna erkänt genom antagandet av de senare årens författningar om skattelindring åt mindre bemedlade. Vidare såg finansministern ett liknande erkännande i det förhållandet att den extra inkomst- och förmögenhetsskatt, som under krisåren av statsfinansiella skäl uttagits, icke följt bestämmelserna i 1910 års förordning utan med helt förbigående av de smärre inkomsterna lagt den extra skattskyldigheten endast å medelstora och större taxeringsbelopp. Detta föranledde finansministern till det antagandet att en väl avvägd skärpning och fortsättning av skatteprogressionen syntes kunna genomföras utan fara för nationalekonomiskt ofördelaktiga verkningar. Vid utarbetandet av en ny skatteskala syntes det finansministern, att denna borde så avvägas att progressionen i inkomstskatteförordningen bleve så byggd att densamma angåve de olika inkomsttagarnas relativa skattskyldighet i förhållande till varandra, medan det absoluta belopp i skatt, som skulle uttagas, kunde fixeras efter varje års behov av skatteintäkt. Detta för undvikande av det icke önskvärda förhållandet med flere fristående inkomstskatter vid sidan av varandra.

De efter dessa direktiv arbetande sakkunnige hava varit landskamreraren Otto V. Landén, professorn Knut Wicksell och

revisionssekreteraren Harald Waller. Efter fullgjordt arbete hava sakkunnige vid slutet av år 1918 avgivit förslag i ämnet.

Detta förslag går i korthet ut på, att mera än nu gällande lagstiftning förmår avpassa skattskyldigheten efter den individuella skatteförmågan; att till uppnåendet av detta syfte öka skattskyldigheten för de inkomstgrupper, där sådant för vinnandet av större rättvisa och jämlikhet i beskattningen funnits påkalladt, och att lindra skattebördan, där sådant är av nöden, men att samtidigt så mycket som möjligt bibehålla gällande bestämmelser; att åstadkomma en för normala förhållanden avsedd skatteskala, så konstruerad att densamma skattesatser vid växlande skattebehov kunna procentuellt ökas eller minskas utan att relationen mellan de särskilda skattskyldigas skattebelopp därigenom förnyckes; samt att undanröja de på sina håll ojämna språng, i progressionsskalan, som förekomma vid övergång från en intervall till en annan.

I förstnämnda hänseende här uppgiften närmare bestämdt lösts sålunda att sakkunniges förslag går ut på införandet av ett skattefritt existensminimum för alla skattskyldiga svenska medborgare oberoende av det taxerade beloppets storlek. Detta existensminimum växlar dock allt efter storleken av den skattskyldiges familj och efter levnadskostnaderna på den ort, där den skattskyldige är bosatt.

De sakkunniga utgå ifrån att en skattskyldig, vilkens inkomst icke överstiger existensminimum, d. v. s. det belopp han för sitt och sin familjs uppehälle måste anses oundgängligen behöva, icke kan anses äga någon som helst skatteförmåga, samt att, även när inkomsten överstiger existensminimum, skatteförmågan närmast representeras icke av hela inkomsten utan av endast viss existensminimum överstigande del av densamma, den s. k. fria inkomsten.

Vidare utgå de sakkunnige ifrån att skatteförmågan är större hos ensamförsörjaren än hos den, som har att försörja även sin familj, samt att den, som är bosatt på en ort med billiga levnadskostnader, har större skatteförmåga än den, som är bosatt på en dyrare ort.

För att vid en dylik differentiering uppnå möjligaste absoluta rättvisa skulle det vara nödvändigt att för varje skattskyldig uträkna, vad som åtgår till hans och hans familjs uppehälle. Detta är dock av praktiska skäl omöjligt. Lika litet låter det sig praktiskt göra att för varje ort i riket fastställa denna orts existensminimum för ensamförsörjare samt att därefter för familjeförsörjare öka detta belopp med vissa procent för hustru och vissa procent för varje barn, olika allt efter barnens ålder. Detta skulle för taxeringsmyndigheterna medföra avsevärdt arbete samt ge möjlighet till felräkningar och misstag.

De sakkunnige ha därför stannat vid förslaget att samtliga orter i riket efter levnadskostnadernas dyrhet indelas i grupper. Dessa ortsgrupper föreslås till fem, grupp ett med de billigaste

och grupp fem med de dyraste levnadskostnaderna. Inom en var av dessa ortsgrupper beräknas vad existensminimum för ensamförsörjare utgör. Detta existensminimum utföres i fulla hundratal kronor och beräknas inom de olika ortsgrupperna till resp. 600, 700, 800, 900 och 1,000 kronor. Samtliga ensamförsörjare inom en och samma ortsgrupp erhålla lika stort skattefritt avdrag. Indelningen i ortsgrupper verkställs av socialstyrelsen efter av konungen fastställda grunder och denna indelning revideras vart femte år.

En var skattskyldig äger sålunda att från det taxerade beloppet avdraga något av nyssnämnda fem belopp såsom *ortsavdrag*, allt efter levnadskostnadernas storlek inom den ortsgrupp, där han är bosatt.

Utöver ortsavdraget äger familjeförsörjare åtnjuta *familjeavdrag*, lika inom alla ortsgrupper, med 200 kronor för hustru samt för varje hemmavarande eller av honom underhållet barn, som är under 21 år och icke självt skall taxeras till inkomst- och förmögenhetsskatt, om barnet är över 15 år med 200 kr. och om det är under 15 år med 100 kronor.

Ogift (härmed jämställd änklings, änka och fränksild), som har barn, åtnjuter avdrag för första barnet, om det är över 15 år, med 300 kronor och, om det är under 15 år, med 200 kr. samt för varje följande barn resp. 200 och 100 kronor. Endast en av föräldrarna får åtnjuta avdrag för sådant barn, i allmänhet den, hos vilken barnet vistas.

Ömmande omständigheter anses också medföra nedsättning i skatteförmågan. Avdrag beviljas även i sådant fall och föreslås till högst 500 kr. i stället för nu bestämda högst hälften av det taxerade beloppet. Ogift, som, utan att barnet hos honom vistas, bidrager till barnets underhåll, kan härför beviljas avdrag enligt rubriken ömmande omständigheter.

Ortsavdrag och familjeavdrag äro obligatoriska och till beloppen fixerade samt undandraga sig sålunda taxeringsmyndighets prövning. Däremot skola avdragen på grund av ömmande omständigheter i varje särskildt fall prövas av taxeringsnämnden.

Sedan nämnda avdrag, ortsavdrag, familjeavdrag och avdrag för ömmande omständigheter, bestämts, beräknas det *beskattningsbara beloppet* på så sätt, att den del av det taxerade beloppet, som överstiger det skattefria avdraget men icke dubbla beloppet av detsamma, i beskattningsavseende reduceras till hälften. Vad som därefter återstår utgör beskattningsbart belopp. När den punkt är nådd, där det taxerade beloppet överstiger dubbla beloppet av de skattefria avdragens summa, kommer bestämmelsen att verka så, att av det taxerade beloppet en summa lika med en och en halv gång det skattefria avdraget alltjämt fritages från beskattning.

Här avsedda avdragsbestämmelser göra ingen ändring i de för inkomstberäkningen medgivna avdragen såsom för skuldränta, utskylder o. s. v.

Nu nämnd avdrags- och reduceringsrätt medgives för såväl arbetsinkomst som för inkomst av förmögenhet. Men denna rätt tillkommer inga andra skattskyldiga än i Sverige mantalsskrivna svenska medborgare. För andra skattskyldiga sammanfaller det taxerade och det beskattningsbara beloppet. För dessa senare inträder skattskyldigheten vid ett taxerat belopp av 100 kronor. För de förra inträder åter skattskyldigheten vid ett *beskattningsbart* belopp av 10 kronor.

Tack vare de föreslagna avdragen kommer skattskyldigheten dock i många fall att inträda först vid betydligt högre belopp än nu.

Därigenom att avdragsrätten göres lika för alla skattskyldiga, som äro hänförliga till en och samma avdragsklass, bortfalla nu gällande inkomstgränser för åtnjutande av barnavdrag och dyrortsavdrag. Avdragsrätten för barn har utsträckts att omfatta barn upp till 21 års ålder. Förslaget stadgar skyldighet för fader att beskattas även för hemmavarande omyndiga barns inkomst, där barnen icke skola själva beskattas, och detta medför att fadern får åtnjuta avdrag för barnen utan särskild undersökning av dessas inkomst. Det särskilda avdraget av högst 200 kronor för hemmavarande barn över 15 år, som biträder i den skattskyldiges näring, bortfaller.

Samtliga här ovan berörda omständigheter, som verka en höjning av existensminimum och därmed en höjning av det skattefria avdraget, verka nedsättning i den av den fria inkomsten betingade skatteförmågan. Skatteförmågan är störst hos en ensamförsörjare å billigaste ort, under det den är betydligt mindre hos en å dyraste ort bosatt gift skattskyldig med många barn. Denna skillnad blir dock mindre ju större den fria inkomsten är.

Bestämmelsen att skatt för i Sverige mantalsskrivna svenska medborgare skall beräknas blott å det i förslaget avsedda beskattningsbara beloppet, å vilket skatten uträknas enligt den antagna skatteskalan, medför den fördelen att för grundbeloppets uträkning erfordras endast en tabell. Genom att alla dessa skattskyldiga, oberoende av det taxerade beloppets storlek, erhålla skattefria avdrag och reducering av en viss del av det taxerade beloppet vinnes ytterligare den fördelen, att det blir lättare att åstadkomma en jämt stigande skatteskala, i det att man bl. a. undviker plötsliga språng vid övergång från en inkomstgrupp till den näst följande, nämligen vid de punkter, där rätten till visst avdrag upphör, såsom i nu gällande inkomstskatteförordning vid 1,900, 3,100 och 6,100 kronor.

*

Vad angår uppdraget att utarbete nya skatteskalar hava de sakkunnige ännu icke definitivt bestämt sig för de skatteskalar, som de ännu föreslå. De anse det dock tydligt att, när skatten för svenska medborgare beräknas å ett i förhållande till det

taxerade beloppet avsevärdt reduceradt beskattningsbart belopp, den lägsta skattesats, som skall tillämpas, måste bliva avsevärdt högre än nu tillämpade 0,4%. De sakkunnige hava tänkt sig en lägsta skattesats av 3% och en högsta skattesats av 10% på det beskattningsbara beloppet. Härigenom skulle skatten vid låga taxerade belopp i regel bliva lägre än med nuvarande skattesatser. För ensamförsörjare å ort med billiga levnadskostnader uppkommer en obetydlig minskning i skatt vid de lägsta nu beskattade inkomsterna, varemot, när inkomsten stiger, en ökning i skatten ganska snart inträder i förhållande till nuvarande skatt. För familjeförsörjare, åtminstone å ort med någorlunda höga levnads-kostnader, kommer åter förslaget att ännu vid betydligt högre taxerade belopp medföra en minskning i skatt. Så t. ex. skulle vid ett medgivet avdrag av 1,200 kronor lindring i skatt äga rum ännu vid ett taxerad belopp av 6,000 kronor och vid högre avdrag gäller detsamma ännu vid betydligt högre taxerad belopp. Detta åskådliggöres genom en förslaget vidfogad jämförande tabell.

En skatteskala med lägsta skattesatsen 3% och högsta skattesatsen 10% av det beskattningsbara beloppet skulle medföra att skattens grundbelopp närmast motsvarade nuvarande ordinarie inkomst- och förmögenhetsskatt jämte tilläggsskatten för år 1918. Med en sådan skala torde man utan olägenhet kunna uttaga upp till 200%, d. v. s. dubbla beloppet av de föreslagna normala skattesatserna (grundbeloppen). Skulle högre direkt skatt behöva uttagas, torde det visa sig nödvändigt att revidera själva skatteskalan.

Det är att märka att de sakkunnige räknat med en prisnivå år 1920, då förevarande förslag tidigast kan komma att tillämpas, som med nära 22% överstiger den av socialstyrelsen för år 1914 beräknade. Skulle vid början av 1920 års riksdag prisen ännu icke sjunkit så lågt, är det enligt sakkunniges förmenande, vad de skattefria avdragen beträffar, lätt att för året medgiva en provisorisk skattelindring i den form att det skattefria avdraget höjes med visst belopp för samtliga skattskyldiga.

Det har, säga de sakkunnige, ifrågasatts, att skatteskalan borde så avvägas, att dess grundbelopp skulle motsvara icke blott nuvarande ordinarie skatt och tilläggsskatten för år 1918 utan även extra skatten för år 1918. Att så avväga en skatteskala avsedd för tillämpning under normala förhållanden synes knappast vara möjligt. Om man utgår från att den år 1910 uppgjorda skatteskalan uteslutande var byggd på skatteförmåge- eller lika-offer-principen såsom grund synes den vid dåvarande pänningvärde hava utgjort ett någorlunda tillfredsställande uttryck för sagda princip, om man bortser ifrån att progressionen avstannade för tidigt eller vid ett taxerad belopp av 104,500 kronor. Anledningen till att man under krigsåren icke ansett sig kunna uttaga en erforderlig ökad skatt genom en procentuell förhöjning av den ordinarie skatten är, enligt sakkunniges förmenande, icke att dennas

skatteskala ursprungligen varit felaktigt avvägd. Nedsättningen i pänningens värde har åstadkommit en högre relativ beskattning av de smärre inkomsterna än som med skalan avsetts, en höjning som varit störst vid taxerade belopp av 800 och 900 kronor, där den, om man antager en sänkning i pänningevärdet till endast hälften av det normala, uppgår till resp. 150 och 200 % för att sedan minskas allt mera ju större det taxerade beloppet är. När progressionen vid 104,500 kronor upphör uppkommer icke längre någon ökning i skattekvoten. Här ligger orsaken till att de under kristiden nödvändiga nya direkta skatterna icke kunnat uttagas genom procentuella tillägg till den ordinarie inkomst- och förmögenhetsskatten utan måst anskaffas genom särskilda skatter å de medelstora och större inkomsterna, vilka senare skatter, långt ifrån att åstadkomma en förändring i den förutvarande relativa skattskyldigheten, snarare inneburit ett försök att bibehålla den med den ordinarie skatten ursprungligen avsedda relationen. Så snart pänningevärdet stiger till sin förutvarande nivå förefinnes icke längre något skäl att bibehålla den tillfälliga nominella skärpningen i skatteplikt för medelstora och större inkomster. Detta är anledningen till att de sakkunnige icke ansett sig böra föreslå en för normala förhållanden avsedd skatteskala sådan, att den skulle innefatta jämväl den extra inkomst- och förmögenhetsskatten. En sådan skatteskala skulle icke utan stor olägenhet kunna procentuellt höjas eller minskas i samma mån som den föreslagna skatteskalan. Faktiskt komme en sådan skatteskala att variera mellan 3 % och över 22 $\frac{2}{3}$ %. Och att det med en sådan skatteskala vore svårt att uttaga ett skattebelopp, som avsevärdt skilde sig från grundbeloppet, ligger i sakens natur.

Den av sakkunnige föreslagna skatteskalan är avsedd att vara ett uttryck för den relativa skattskyldigheten vid ett pänningvärde närmast motsvarande det före kriget gällande. Till dess pänningvärdet ännu icke stigit till denna nivå synes det lämpligt att såsom särskild skatt i någon form bibehålla den nuvarande extra inkomst- och förmögenhetsskatten. Och ha de sakkunnige för avsikt att avgiva förslag till en sådan extra skatt. Så länge en dylik extra skatt utgår måste det anses olämpligt att genom procentuella stegringar å den föreslagna ordinarie skatten uttaga belopp, som avsevärdt överstiga grundbeloppet.

Angående skatteskalan för bolag kunna de sakkunnige för närvarande icke yttra sig, enär denna är beroende av frågor, som ännu äro föremål för andra sakkunniges utredning. I varje fall komma de sakkunnige att föreslå en fortsättning av progressionen upp till en inkomst motsvarande 150 % av kapitalet i likhet med vad som gäller med avseende å tilläggs skatten för 1918.

Bestämmelserna om äkta makars beskattning hava icke underkastats några sakliga förändringar. Däremot föreslås att två med varandra sammanlevande personer skola taxeras som om de voro äkta makar, därest de eller en av dem vid mantalsskrivning eller

i deklaration uppgivit att de sammanleva såsom man och hustru eller detta förhållande eljest är allmänt känt. Denna bestämmelse har tillkommit för att förekomma att två såsom äkta makar sammanlevande personer i avsikt att undvika beskattning underlåta att ingå äktenskap.

Utöver här omnämnda revision av viss del av skatteförordningen föreslå sakkunnige en del därav betingade ändringar även i taxeringsförordningen. Dessa senare ändringar avse huvudsakligast en utsträckning av deklara-tionsplikten.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN.

I. Politik.

FRANSK PARLAMENTARISM I VÄRLDSKRIGETS BELYSNING. REXIUS gav i sitt år 1917 utkomna arbete »Studier i Frankrikes författningsproblem» en intressant inblick i den franska parlamentarismens kardinala brist: parlamentsväldet, och analyserade de reformprojekt för dess avhjälpande, som sett dagen, men han stannade vid krigsutbrottet. Till det, som mest intresserade i Rexius' bok hörde givetvis framställningen av de rätt utbredda kraven på en stärkt maktställning åt presidenten, krav, som ej inneburo en reaktion mot parlamentarismen och dess idéer utan tvärtom avsågo att förverkliga vad som enligt fransk doktrin är säreget för parlamentarismen, maktindelning i motsats mot parlamentsenvælde. Bland de mest framträdande och typiska representanterna för dessa strömningar märktes JOSEPH-BARTHÉLEMY (se anf. arb. s. 91 ff., 150 ff. m. fl. ställen), som önskade ett hävdande av presidentens ställning som »representant» i st. f. »agent», som omedelbart statsorgan i st. f. medelbart. Han hoppades på ett avlägsnande av den traditionella misstron mot presidenten samt ville ge honom en bredare grundval därigenom att man avskaffar presidentens val genom kamrarna samt fixerar ansvarighet för denne.

Joseph-Barthélemy har nyligen i en uppsats i *Revue des sciences politiques* (Tome XXXVIII: III, 15 déc. 1917, s. 353), betitlad »Nos institutions politiques et la guerre», gått till en kritisk granskning av det sätt, varpå fransk parlamentarism fungerat under krigets påfrestning, och det har tydligen sitt stora intresse att se, hur en representant för dessa reformatoriska rörelser bedömer utvecklingen. Förf. framkastar frågan, i vad mån de franska politiska institutionerna anpassats efter tidens behov och påpekar därvid till en början, att de individuella rättigheterna och den allmänna opinionens kontroll skjutits åt sidan på många områden, mot lagens tydliga ord. Den fullmakt, som regeringen i dec. 1916 begärde av kamrarna för hela den tid kriget pågick, att »vidtaga alla mått och steg som nödvändiggjordes av hänsyn till det nationella försvaret», erhöll den däremot aldrig, men förslaget med-

förde ett par modifikationer av deputeradekammararens arbetsordning, gående ut på ett påskyndande av särskilt brådskande ärendens behandling.

Tidigare hade man alltid tänkt sig, att ett krig — som förutsattes skola bli av kort varaktighet — skulle leda till regeringsdiktatur, och så blev också i själva verket förhållandet i början, men kriget drog ut på tiden och krafterna måste spännas till det yttersta, och följden härav blev, att kamrarna, som i jan. 1915 sammankommo, sedan dess varit permanenta. Regeringsmakten kunde ej hävda sin ställning, och orsaken härtill låg däri, att den saknade varje möjlighet till en självständig position, då både president och ministrar leda sitt ursprung ur parlamentet.

Kamrarnas permanens har emellertid medfört många och stora olägenheter. Ministrarna ha i varje ögonblick måst vara till hands för att stå till kamrarnas och dessas utskotts samt till enskilda parlamentarikers disposition. Korridorintriger och strider om portföljerna började snart på nytt alldeles som i fredstid. Resolutionsförslag i alla möjliga frågor i samband med interpellationer och dagordningsbeslut överflödade och antogos ofta antingen efter en kort debatt eller utan minsta diskussion. En mängd hemliga sammanträden ha hållits utan att åstadkomma någon annan effekt än att den stämning av oro som skapades bidrog att undergräva regeringens auktoritet.

På många områden har man märkt en famlande osäkerhet. Förhållandet mellan regeringen och den militära ledningen har flera gånger växlat. Med avseende på kabinettets sammansättning prövade man på ett färre antal medlemmar för att skapa möjligheter till en ökad handlingskraft hos regeringen, men övergick senare av hänsyn till de politiska partiförhållandena till en utomordentligt talrik regering (14 ministrar med portföljer, 5 statsministrar, ett dussin understatssekreterare), för att därpå inom detta skapa ett krigsutskott, till en början med blott 5 medlemmar men sedan allt talrikare. Regeringens åtgärder, framför allt på det ekonomiska området, ha utmärkts av en liknande osäkerhet. Vid sidan om dessa brister får man emellertid ej, framhåller förf., glömma det stortartade arbete, som utförts, och han menar också, att det missnöje med de representativa institutionerna, som man kunnat märka, delvis varit oberättigat. Men detta missnöje är farligt och leder lätt till despotism eller anarki. Förf. slutar därför med att hävda nödvändigheten av en »rengöring» av parlamentarismen. Han framlägger fördenskull ånyo samma program som tidigare: enmansvalens ersättande av listval, enligt proportionell valmetod, för att komma ifrån de deputerades beroende av privata intressen, ett höjande av ministerinstitutionen genom ett förändlande av parlamentet och genom ingjutande av en ny energi hos presidentmakten samt först och sist ett stärkande av presidentens verkliga makt genom ett vidgande av det valkollegium, som har att utse honom.

STRIDEN OM PARLAMENTARISMEN I TYSKLAND. Långt före världskriget var ju frågan om den tyska författningens parlamentarisering brännande. Inlägg för och mot gjordes, delvis med argument, kända från annat håll, men delvis också med en alldeles särskild färg, beroende på att problemet där måste ligga något annorlunda än i andra länder på grund av tyska rikets natur av förbundsstat. JELLINEK hörde till dem som ansågo parlamentarism i en förbundsstat som Tyskland utesluten, och han hänvisade därvid till preussiska regeringens och förbundsrådets starka position, som omöjliggjorde en helt av riksdagen beroende och blott inför denna ansvarig regering (jfr härom Statsvetenskaplig tidskrift, årg. 12, 1909, s. 338). Kriget aktualiserade stridsfrågan ytterligare, och de inlägg, som den sålunda tillspetsade situationen medförde, ha, trots den genom den tyska revolutionen åno fullständigt ändrade situationen, alltjämt ett betydande intresse ej blott från rent historisk synpunkt utan delvis också mera principiellt, oberoende av författningsväxlingar i övrigt: problemet om parlamentarismens möjligheter och eventuella modifikationer av denna i en förbundsstat kvarstår ju, om än i delvis annan form, i ett republikanskt Tyskland.

Bland dem, som polemiserat mot den av Jellinek och andra förfäktade tesen om oförenlighet mellan en förbundsstatsorganisation och en parlamentarisering, märkes professorn i statsrätt vid Giessens universitet HANS GMELIN i en uppsats »Zur Frage der Einführung parlamentarischer Regierung im Reiche» i *Zeitschrift für Politik* (Bd XI, 1918, s. 294). Gmelin konstaterar till en början en faktisk förskjutning i parlamentarisk riktning (uppsatsen är skriven under Hertlings rikskanslerstid), men pekar å andra sidan på Hertlings förklaring den 29 nov. 1917, att Tyskland ej borde efterapa främmande folk och deras inrättningar samt att ingen förändring i författningens grunder kunde eller borde ske och uppställer frågan, vad dessa kanslersord inneburo. Först gäller det att undersöka, huruvida en parlamentarisk regering är förenlig med författningen. I motsats mot Jellinek hävdar han därvid, att intet principiellt hinder föreligger för en parlamentarisk regim i en förbundsstat — detta visas av exemplen från Canada, Australien och Sydafrika, hur olika förhållandena än där äro gentemot de tyska. Förbundsrådets ställning utgör ej heller något absolut hinder. Det är visserligen alldeles självklart, att förbundsrådet på grund av sina viktiga befogenheter, bl. a. vid riksdagsupplösning, måste få en väsentligt starkare position än det engelska överhuset samt utöva ett betydelsefullt inflytande på riksministeriet. Men detta strider ej mot parlamentarismen. I Frankrikes senat har man ett exempel på en övre kammare i en parlamentarisk stat, vars votum medfört ministerkriser. Också en parlamentarisk regering i Tyskland skulle, menar Gmelin, med nödvändighet bli ansvarig ej inför en kammare som i England utan inför två församlingar, riksdag och förbundsråd. Han går emellertid

ej in på ett diskuterande av problemet, i vad mån en dylik »dubbelparlamentarism» till sin verkliga natur överensstämmer med eller avviker från den klassiska engelska parlamentarismen. — En betydligt större svårighet anser han däremot Preussens företrädeställning inom tyska riket innebära. Man har redan före tendenserna i parlamentarisk riktning kunnat iakttaga en rivalitet mellan riksdagen och preussiska landtdagen, som båda sökt vinna rikskanslern. Denna motsats har egendomligt nog till sist ledt till ett samgående mellan de sydtyska federalisterna och »de parlamentariska unionisterna». Det gemensamma hos båda är den demokratiska grundsynen och farhågorna för ett övermäktigt demokratiskt Preussen, vilka kommit federalisterna att något övervinna sina betänkligheter gentemot den fara för delstaterna, som en parlamentarisering dock måste innebära. Avgörande blev Preussens försök till inblandning i utrikespolitiken och frågan om u-båtsvapnets användning under kriget. Kampen om parlamentarismen började därför också med att man genom ett formligt statsstreck avtvingade riksregeringen ett löfte om lika rösträtt i Preussen, en reform som hade till syfte vinnande av en större enhetlighet mellan majoritetsförhållandena i riksdag och landtdag. Även med en demokratiserad landtdag kan dock en konflikt tänkas uppstå, varför man diskuterat ett skiljande av rikskanslersämbetet från varje samband med den preussiska regeringen, en möjlighet som emellertid förf. för sin del av hänsyn till riksregeringens styrka anser utesluten. Mot farhågorna att följderna av ett kvarstående av det nu existerande sambandet dem emellan i ett parlamentariserat Tyskland måste bli ett maktlöst Preussen, helt beroende av riksregeringen, finner han garantier dels i de sydtyska federalisternas alljämt kvarstående misstro mot parlamentarismen, varom bl. a. just Hertlings först citerade ord bära vittne, dels och framför allt i styrkan hos de preussiska politiska institutionerna: konungadöme, representation och ämbetsmannakår.

Bland motståndarna till parlamentarismen lade man märke till den kände nationalekonomen GUSTAV SCHMOLLER, som uppställde frågan »Wäre der Parlamentarismus für Deutschland oder Preussen richtig?» i en posthumt publicerad uppsats i *Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im deutschen Reiche* (Jahrg. 41, 1917, h. 3 s. 1). Schmoller, som överhuvudtaget ej begränsat sina intressen till nationalekonomien utan sysslät med problem på statsvetenskapernas hela område, framfört i denna uppsats en rad synpunkter på parlamentarismen, som ganska nära överensstämmer med dem, som framhävts t. ex. hos oss av FAHLBECK i »Sveriges författning och den moderna parlamentarismen». Efter en kort karakteristik av engelsk parlamentarism, varvid S. kommer till den slutsatsen, att denna trots sina brister varit England till mera nytta än skada, preciserar förf. några enligt hans mening fundamentala förutsättningar för densamma. En dylik regim kunde uppstå blott tack vare en kropps-

ligen eller andligen degenererad furstefamilj. Den kan svårligen förenas med tillvaron av en talrik ämbetsmänna- och officersklass, som är den verkliga bäraren av statslivet och ej kan utestängas från ministerposterna — och för sin del anser S. frånvaron av en dylik ämbetsmannaklass, t. ex. i England, vara en svår brist. Parlamentarismen förutsätter vidare, att de politiska partierna äro strängt disciplinerade. Ministerposter och andra högre befattningar tillsätts ej på livstid utan växla, varför man, om än med en viss överdrift, kunnat säga, att det är en regering av dilettanter i st. f. fackministrar med fackutbildning. Det viktigaste kravet är emellertid, att partierna i en parlamentarisk stat blott få vara två. I de flesta större moderna stater ha emellertid redan kyrkliga, språkliga, lokala, ekonomiska och sociala motsatser nästan med nödvändighet ledt till bildandet av åtskilliga partier, varför en parlamentarisk regering där måste förutsätta partiallianser och kompromissministärer, varigenom emellertid en målmedveten politik omöjliggöres. Ej heller den sociala enhetligheten hos Englands till största delen av ekonomiskt oberoende män bestående riksdagspartier har någon motsvarighet i kontinentala stater, där tvärtom parlamentsmedlemmarna i stor utsträckning äro beroende av sina riksdagsmannaarvoden.

Till sist relaterar förf. ett samtal med Bismarck år 1885 om parlamentarismen. Denne underkände ej det engelska systemets fördelar. Han betonade särskilt partiministärernas enhetlighet och ministrarnas stränga underordnande under ministerpresidenten, förhållanden, som ännu ej hade någon motsvarighet i Preussen. Han förklarade rent av: »Jag vill hellre sluta ett svårt fördrag med en till hälften fientlig stat än träffa en överenskommelse med den preussiske krigsministern». Men för Tysklands räkning betonade han eftertryckligt, att förutsättningarna för en parlamentarisk regering helt saknades. Redan den rika adel, som erfordrades därför, funnes ej i Preussen, snarare då i Ungern och Österrike. I Preussen måste ledningen och initiativet stanna hos konungadömet.

ENGELSK REGERINGSBILDNING UNDER KRIGET. Att Englands politiska och parlamentariska liv under kriget rört sig i fåror, som rätt mycket skilja sig från vad man vant sig att betrakta som genom gammal hävd fullkomligt stadgat är välbekant. Som så ofta tidigare har man emellertid därvid kunnat finna, att radikala omvälvningar på de mest centrala punkter i statslivet genomförts utan att man kan peka på några formella ändringar av betydelse. En viktig sida av denna anpassning av de nedärvda formerna efter ögonblickets krav är den, som behandlas av JOSEPH-BARTHÉLEMY i *Revue des sciences politiques* (T. XXXIX: II, 15 avr. 1918, s. 193) i uppsatsen »Le gouvernement par les spécialistes et la récente experience anglaise». Det är Lloyd Georges den 10 dec. 1916 bildade kabinet, dess sammansättning och det

sätt, varpå det arbetat, som här göres till föremål för en givande undersökning, som har sitt intresse även sedan nu den 10 jan. 1919 ministären undergått en rekonstruktion. Förf. börjar med att konstatera, att kabinettets bildande på sina håll mottogs med omdömena »en ny författning», en formlig »revolution». I motsats mot tidigare var regeringen ej någon partiregering (den bestod av 15 unionister, 12 liberaler, 3 arbetarerepresentanter och 3 utanför parlamentet); partihänsynen hade ställts i andra planet, hänsynen till personlig duglighet i första. Att premiärministern ej ville vara partiledare pointerades därigenom att en annan medlem av regeringen, Bonar Law, blev parlamentarisk ledare i underhuset. En tredje nyhet innebar tillskapandet av en trängre regering, war cabinet, som hade till uppgift att utöva den högsta ledningen av kriget och därmed också av den allmänna politiken. För att kunna fatta hastiga beslut och vara mäktigt av energiskt initiativ blev detta war cabinet fåtaligt, det bestod av blott 5 medlemmar (utom Lloyd George och Bonar Law sutto där Curzon, Milner och Henderson); för att kunna överblicka regeringens allmänna politik utan att behöva dröja vid detaljerna hade dess medlemmar (utom Bonar Law) inga departement. Regeringens övriga medlemmar voro faktiskt blott rent verkställande, var och en inom sitt departement, varför vid deras tillsättande den tekniska lämpligheten kunde bli avgörande. Hänsynen till parlamentarisk träning lämnades ej helt å sido (Balfour blev t. ex. utrikesminister), men utmärkande för personvalet är framför allt att man tillgodogjort sig erfarenheter vunna inom affärsvärlden och industrilivet. En av de inflytelserikaste gruvägarne i Södra Wales, lord Rhondda, en industriman av amerikanskt snitt, blev president of the local government board, R. E. Prothero, förvaltaren på hertigens av Bedford gods, blev jordbruksminister o. s. v. De nämnda hade tillhört parlamentet, andra togos emot stadgad praxis utanför detta. Så blev Albert Stanley, chefen för de underjordiska järnvägarna och automobilomnibusarna i London, handelsminister, John Maclay, en av de största redarna i Glasgow, blev shipping controller, H. A. L. Fisher, historiker och specialist på uppfostringsfrågor, blev undervisningsminister och Eric Geddes, en ung järnvägsdirektör, som under kriget sysslat med transportproblem vid fronten, men som stått politiken alldeles fjärran, blev sjöminister. Av de ministrar, som ej sutto i parlamentet, läto dock ett par genast invälja sig i detta, då de ju ej i kraft av sitt ämbete hade tillträde dit.

Den mest påtagliga faran med en sådan regering av det praktiska livets män var den nära förbindelsen mellan de storfinansiella intressena och regeringsmakten, och denna fara blev också påtalad inom parlament och press samt ledde till antagandet av den regel, att ministrarna få vara ekonomiskt intresserade i ett företag men ej tillhöra dess ledning. Det misströende, som framkommit, kvarstod emellertid alltjämt. Även departe-

mentschefernas tillbakaträngda ställning och uteslutande från den allmänna politiken kritiserades emellertid. Lord Curzon förklarade t. ex. att »kabinettssystemets omstörtande har varit ett fatalt misstag. Kabinettet har varit ett stort clearing house för utjämnande av konflikter mellan olika intressen. Intressebrytningarna ha försvunnit, men med dem också samarbetet. Kabinettet är lika avlägset från parlamentet som från departementen. Departementscheferna stå ej i någon organisk förbindelse med varandra, de ha ej någon verklig ansvarighet gentemot kabinettet, och deras ansvarighet gentemot underhuset är rent teoretisk. Resultatet är kaos, förvirring, undergrävande av förtroendet för regeringsmaskineriet.» Joseph-Barthélemy understryker de påpekade nackdelarna av en regering genom specialister. Det behövs ej blott teknisk sakkunskap utan också politisk skicklighet. Ministerns yrke är rent politiskt. Det gäller att övertyga parlamentet om förvaltningens behov och att genomdriva dessa. Vid de den 17 juli 1917 vidtagna förändringarna i kabinettets sammansättning inkallades också i detta ytterligare ett par parlamentarici. Systemet har emellertid ej blott haft sina avigsidor utan har också haft väsentliga fördelar, och finansministern har för sin del förklarat, att anpassningen efter krigets krav skulle varit omöjlig utan medverkan av det praktiska livets män.

Det var kriget, som förde dessa omvälvningar med sig, men engelska skriftställare voro ense om att tro, att man ej heller efter återställandet av fullt fredliga förhållanden skulle återfinna den gamla politiken, som helt kretsade kring striden mellan liberala och unionister. Det gamla systemet har ansetts vara ur stånd att besegra den yttre fienden och skulle också vara ur stånd att lösa de inre problem, som kriget bragt i dagen. För sin egen del slutar emellertid Joseph-Barthélemy, som starkt misstror »regeringen genom specialister», med att ännu en gång påpeka, att dessa även i Lloyd Georges kabinett intagit en andrarangsställning, och att själva regeringsmakten koncentrerats i krigskabinettet, som är sammansatt av personer, vilkas stora specialitet är politiken och som göra anspråk på att vara statsmän.

Efter publicerandet av Barthélemys uppsats har som nämnts Lloyd George den 10 jan. 1919 efter nyvalen rekonstruerat sin ministär, men alltså kvarstår krigskabinettet liksom Bonar Laws ledarskap i underhuset, och de flesta av de nya män, som tillhörde Lloyd Georges ministär av 1916, ha övergått i den nu sittande regeringen, bland dem Prothero, Stanley, Maclay, Fisher och Geddes. Den av Barthélemy lämnade karakteristiken torde därför i allt väsentligt alltså vara tillämplig.

SVENSKA RIKSDAGSBIBLIOTEKETS UTVIDGNING. Vårt viktigaste specialbibliotek på statsvetenskapernas område, riksdagens bibliotek, har ju, fastän det enligt stadgarna blott varit avsett för riksdagen och dess delegationer, kyrkomötet samt kungl.

kommittéer, liberalt hållits tillgängligt även för enskilda forskare i stor utsträckning. Vid 1918 års riksdag har biblioteket emellertid undergått en väsentlig omgestaltning. Framför allt lägger man märke till att det mer än förut fått naturen av ett förvaltningsbibliotek, i det att tjänstemän i Kungl. Maj:ts kansli och de centrala ämbetsverken erhållit formell lånerätt samt det beslutats att till biblioteket överflytta inom ämbetsverk befintliga boksamlingar, som f. n. ej tillräckligt komma till användning. Anslaget till bokinköp har också väsentligt höjts. Genom dessa åtgärder har givetvis bibliotekets möjligheter att följa med den viktigare litteraturen på statsvetenskapernas område väsentligen förbättrats, varför forskare inom dessa vetenskaper ha alla skäl att med glädje hälsa den gjorda omorganisationen. — Det kan i detta sammanhang förtjäna att omnämnas, att riksdagens bibliotek hör till dem, vilkas utländska accession förtecknas i Sveriges offentliga biblioteks årligen utkommande accessionskatalog, samt att det äger en tryckt katalog av år 1901 med supplement tryckta åren 1906 och 1912.

NYUTKOMMEN SVENSK AVHANDLINGS- OCH UPPSATS-LITTERATUR. Hösten 1918 har en statsvetenskaplig avhandling ventilerats, RÜTGER ESSÉNS »Den svenska riksdagens tillfälliga utskott» (Sthm 1918, 221 s., pris 6 kr.). Efter en allmän översikt över det parlamentariska utskottsväsendet redogöres för de svenska tillfälliga utskottens konstitutionella ställning, praxis ang. motions hänvisning till dessa utskott, deras antal och sammansättning samt fördelningen av ärenden dem emellan. Därefter ges »några synpunkter på de tillfälliga utskottens arbetsmetoder». I särskilda kap. behandlas bl. a. de tillfälliga utskotten och konungens ekonomiska och administrativa lagstiftning samt de tillfälliga utskotten och frågan om begränsningen av det parlamentariska initiativet. Avhandlingen avslutas av en 80 sidor stark förteckning upptagande samtliga av riksdagens tillfälliga utskott under åren 1869—1917 handlagda ärenden.

Professor ALBERT ERNBERG har i *Festskrift, utg. av Lunds universitet vid dess 250-årsjubileum 1918* skrivit »Om fullmaktsröstning vid val till riksdagens andra kammare» (40 s.). Efter en allmän översikt över frågan om rösträttsutövning utan personlig inställelse framlägger författaren här ett i paragraffform utarbetat förslag till införande av rätt för sjömän till röstning genom fullmakt, som alternativ till det tidigare av honom utarbetade förslaget till rätt att rösta utan personlig inställelse genom insändande av sin röstsedel på posten (»Om rösträttsutövning vid val till riksdagens andra kammare utan inställelse inför valförrättaren. Utredning och förslag». Lund 1918.).

På författningshistoriens område märkes en undersökning av Professor LUDVIG STAVENOW angående Gustav III:s statskick med titel »Bidrag till den gustavianska tidens författningshistoria, 1», i *Uppsala universitets årsskrift 1918* (Upps. 1918, 66 s., pris 2 kr.). Här

behandlas de förslag till konstitutionella stadgar, med vilka konungen gjorde sig redo att möta 1778 års riksdag för den nya författningens utbyggande på de punkter, där 1772 års R. F. ej lämnade någon ledning. Efter en skildring av de av arkivsekreterare C. J. Strand gjorda utredningarna om äldre lag och praxis angående riksdagens organisation redogöres för konungens projekt till riksdagsordning samt till ordning för plenum plenorum, förslag, som, fastän de aldrig framlades, dock faktiskt i stor utsträckning tjänat till ledning. Vidare behandlas de vid riksdagen gjorda ändringarna och kompletteringarna av Gustav II Adolfs riddarhusordning.

Fil. lic. A. THOMSON har i en uppsats, »Hur vår ännu gällande riksdagsordning kom till», i *Önnestads folkhögskola 1868—1918* (s. 137—184) givit en populär av åtskilliga karakteristiska citat belyst framställning av representationsreformens förhistoria och genomförande. Inledningsvis påpekas det samband folkhögskoleidén kan sägas ha haft med representationsreformen: folkhögskolan hade till syfte bl. a. att ge den efter reformens genomförande nödiga medborgarbildningen. Även från en annan synpunkt anknyter framställningen till festskriftens ämne i övrigt, i det att förf. åtskilliga gånger kommer tillbaka till de inlägg, som gjorts av initiativtagaren till Önnestads folkhögskola, d:r K. A. Bergman, en känd reformivrare samt deltagare i Örebromötena 1849 och 1850.

Av arbeten utkomna till Karl XII:s-jubileet är det ett, som har författningshistoriskt intresse: »Karl XII. Till 200-årsdagen av hans död, utg. av Samuel E. Bring», vari (s. 531—566) ingår en uppsats av arkivarie ERIK NAUMANN »Om centralförvaltningen under Karl XII:s tid», som behandlar bl. a. rådets växlande ställning under Karl XII:s frånvaro från landet, den ryktbara kansliordningen av den 26 oktober 1713, det 1712 inrättade kontributionsränteriet samt den åren 1716—1718 fungerande upphandlingsdeputationen.

Att *Svenskt biografiskt lexikon*, när det en gång kommer att föreligga färdigt, blir en källa av betydande värde även för dem, som syssla med författningshistoriska studier, måste redan efter de första häftenas utkommande stå klart för en var. I de 5 utkomna häften (Sthm 1917—18, å 160 s., pris 7 kr. pr häfte) märkas bl. a. biografier över Oscar Alin av professor S. J. Boëthius och över C. H. Anckarsvärd av rektor A. Grade, båda av stort intresse och lämnande bidrag av värde, den förra till unionsfrågans historia, den senare till representationsreformens. Icke minst de för varje biografi införda utförliga och noggranna bibliografierna samt förteckningarna över använda källor äro värda det största erkännande.

I den populära biografi över Anders Lindeberg, som utgivits av HJ. LINDBERG (Anders Lindeberg, hans liv och verksamhet. Biografisk studie. Sthm 1918, 256 s., pris 9 kr.) redogöres även i

största korthet för dennes politiska författarskap: Till biografien har fogats en förteckning över Lindebergs tryckta skrifter.

De förut utgivna efterlämnade skrifterna av KARL STAAFF ha nu kompletterats med en samling »Politiska tal samt några tal och inlägg vid skilda tillfällen. Utg. av Kristian Setterwall och Erik Staaff» (1, 2. Sthm 1918, pris 30 kr.). Huvuddelen utgöres av tal, hållna i riksdagen, ordnade efter de behandlade ämnena. Under rubriken konstitutionella frågor märkas anföranden ang. den öppna omröstningen (1908), ang. formen för riksdagsutskotts infor drande av nödiga upplysningar (1909), »ang. mellan konungen och statsrådet förda förhandlingar med anledning av vissa i samband med det s. k. 'Bondetåget' timade händelser» (1914) o. s. v., samt under rubriken rösträttsfrågor åtskilliga anföranden från olika tillfällen.

Att den stora författningsreform, som vid urtima n 1918 i princip accepterades, väckte mindre uppmärksamhet, än man kunde hava väntat, synes framgå av den ringa omfattningen av den litteratur, som i samband med beslutet såg dagen¹ — även om förklaringen härtill naturligtvis delvis var att söka i ärendets snabba behandling.

Ett par diskussionsinlägg äro emellertid förtjänta av omnäm nande. Doc. AXEL BRUSEWITZ har i *Forum* (1918, s. 535—553) under titeln »Förstakammarproblemet i fransk belysning» påpekat senatens relativt starka ställning i Frankrike (t. ex. Briands demissionering 1913 på grund av senatens ställning till hans förslag om proportionella val), som han anser bero på dess avgjort demokratiska sammansättning. För svensk räkning förordade förf. en demokratisering i ungefärlig överensstämmelse med regeringens förslag, men önskade en undersökning av möjligheterna till ett tillgodoseende av kvalitets synpunkterna därigenom att första kammaren delvis valdes av riksdagen i dess helhet eller en del av denna. Till förmån för intresserepresentationen har ett nytt inlägg gjorts av fil. d:r HJALMAR HARALDS i *Finsk tidskrift* (1918, LXXXV, s. 282—307). Han menar, att vår författning under senare år i realiteten ledt till en intresserepresentation om än ej i klassvalens form. Samtliga sociala intressen ha tillförsäkrats »en relativt oväldig behandling inom representationen genom jämvikten mellan de politiskt starkaste sociala intressena», medelklassen i första kammaren, arbetarna i andra. Med utgångspunkt från Boströms statslära samt i

¹ Här som eljest i denna översikt tages ej hänsyn till under tidigare delen av 1918 utkommen litteratur. Ett par broschyrer må emellertid i förbigående omnämnas, från konservativa sidan KARL HILDEBRANDS Klassval till första kammaren; förslag framlagt i motion i riksdagens andra kammare (Sthm 1918, 52 s., pris 0:75 kr.) samt K. J. EKMANS Författningsfrågorna i dagspolitisk belysning (Sthm 1918, 32 s., pris 1 kr.), från liberalt håll nr 1 och 2 av Frisinnade ungdomsförbundets småskrifter, TOR BERG och SVEN NYSTRÖM, Förstakammarproblemet (Sthm 1918, 23 s., pris 0:25 kr.) samt HERBERT TINGSTEN, Förstakammarproblemet (Sthm 1918, 24 s., pris 0:25 kr.).

polemik mot professorerna Hjärne och Wallengren förfäktar han uppfattningen om folkrepresentationens uppgift att representera de (privata) sociala intressena i det offentliga livet. »De organiska enheterna inom staten: klass, yrke eller lokalt samfund . . . utgöra statsorgan på det privata området likaväl som statsförvaltningen på det offentliga, emedan deras intressen utgöra moment i statsintresset». I en följande uppsats skall förf. övergå till frågan om intresserepresentationens teknik. Slutligen kan omnämnas, att redaktör EINAR ROSENBORG i en populär Verdandiskrift, »Författningsfrågan och valproblem i dansk belysning» (Sthm 1918; 34 s., pris 0:50), bl. a. gett en hastig översikt över den egenartade danska proportionalistiska tekniken med enmansval samt supplemansmandat för vinnande av en så vidt möjligt proportionell rättvisa samt talat för ett aktgivande i vårt land på de danska erfarenheterna.

Ett visst intresse för svensk konstitutionell historia har en framställning om »Politiska och publicistiska slagord» av professor ELOF HELLQVIST i hans nyligen utkomna samling uppsatser »Om namn och titlar, slagord och svordomar» (Lund 1918, 140 s., 3:50 kr.). Uppsatsen, som utgör en modernisering av en i Nordisk tidskrift 1909 ingående studie, innehåller en ungefärlig datering med anförande av belägg rörande en hel del politiska »slagord», bl. a. åtskilliga partibeteckningar, t. ex. frisinnad (fr. o. m. 1830-talet), liberal (1820-talet), jakobin (1800-talets första år), radikal (1820), rabulist (1838), anarkist (omkr. 1820), servil (1825), ultras (1825), konservativ (1835).

Bland svenska tidskriftsuppsatser av författningpolitiskt intresse berörande utländska förhållanden märkes rektor RICHARD STEFFENS uppsats i *Svensk tidskrift* (1918, s. 578—589) angående »Indiska självständighetskraf och brittiska reformplaner», som efter en översikt över indiska nationalitetsrörelser under senare år redogör för den för närvarande ivrigt diskuterade av statssekreteraren för Indien samt indiske vicekonungen undertecknade Report on Indian constitutional reforms.

K. T.

II. Statistik och ekonomi.

ÅLDERSKOMBINATIONENS INFLYTANDE PÅ DEN MÄNSKLIGA FRUKTSAMHETEN. I den svenska statistiken har under år 1901 vissa uppgifter bearbetats rörande fäder till inom äktenskapet födda barn. Bearbetningen omfattar ålder och yrke samt kombinationen mellan fädernas och mödrarnas ålder. Vi utgripa ur redogörelsen för år 1901 följande tal, till vilka vi för jämförelse foga motsvarande tal för mödrarna.

Ålder	15-20	20-25	25-30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-70	70-75	75-80
Pr 1000 gifta män i ovanstående ålder kommo fäder till under året 1901 födda äkta barn	978	526	406	313	243	165	88	36.4	13.6	6.0	2.7	1.4	0.8
Pr 1000 gifta kvinnor i ovanstående ålder kommo mödrar till under året 1901 födda äkta barn	593	468	372	293	230	123	17.4	0.10	—	—	—	—	—

Den första siffran för fäderna, 978 ‰, är anmärkningsvärdt hög. Visserligen grundar den sig på mycket litet material (en medelfolkmängd på 46 gifta män under 20 års ålder), men den var dock för hela tioårsperioden 1901—1910 så pass hög som 870 ‰. Man har svårt att tro att fruktsamheten hos så unga män verkligen är så oerhörd stor; icke heller är det troligt att deras hustrur i och för sig ha så hög fruktsamhet. Förklaringen torde väl kunna ligga däri, att just det blivande faderskapet varit den tvingande orsaken till så unga mäns giftermål. För öfrigt ge naturligtvis de anförda talen mycket liten upplysning om männens fruktsamhet, utan återspegla med säkerhet det förhållande att ju yngre mannen är desto yngre är i regel hustrun, desto högre därför äktenskapets fruktsamhet. Å andra sidan är det ju ej omöjligt att mannens fruktsamhet verkligen i någon mån avtar med åldern, vilket ju säkerligen är fallet vid mera framskridna år. Därav följer att icke heller talen för de gifta kvinnorna, såsom eljest allmänt plägar antas, rätt återge deras fruktsamhet, utan såsom bidragande faktor även ta intryck av ovannämnda samband mellan gifta makars ålder.

För att få ett rätt begrepp om sammanhanget mellan ålder och fruktsamhet är det därför nödvändigt använda det material som anger födelsernas fördelning efter båda föräldrarnas ålder. Detta studium försvåras emellertid, för att icke säga omöjliggöres, av det förhållandet, att de stående äktenskapen ej vid folkräkningarna grupperas efter makarnas kombinerade ålder. Detta är i förbigående sagt ingen urbota brist hos vårt folkräkningssystem. När detta beklagliga fel blir rättat torde vara-en ren kostnadsfråga. Tills vidare saknas dock detta jämförelsematerial.

De nya tabellerna över föräldrarnas till äkta barn kombinerade åldersfördelning erbjuda emellertid en del intressanta drag som det kunde vara väl värdt att framhålla, och som väl kunna, åtminstone hypotetiskt diskuteras, även utan jämförelse med folkmängdssiffrorna. Klarast framstå sagda drag om vi, såsom i nedanstående tabell skett, gruppera föräldraparen efter fädernas ålder och för var sådan grupp uträkna mödrarnas medelålder.

Faderns ålder	Landsbygd		Städer	
	Antal nedkomster	Mödrarnas medelålder	Antal nedkomster	Mödrarnas medelålder
15—20	40	23.4	5	18.5
20—25	6982	24.4	2198	24.6
25—30	21651	26.9	6274	27.1
30—35	22801	30.3	5815	30.4
35—40	22032	34.0	4912	33.9
40—45	15062	37.1	2771	36.5
45—50	7353	38.8	1222	38.0
50—55	2771	39.4	429	38.8
55—60	931	39.5	142	37.3
60—65	315	39.1	70	37.3
65—70	124	38.1	22	36.8
70—75	44	38.9	5	34.5
Alla	100106	32.01	23865	31.01

Det framgår således, såsom var att vänta på grund av det samband i ålder, som säkerligen råder inom de bestående äktenskapen, att mödrarnas medelålder växer med växande ålder hos fäderna. Vidare var att vänta att denna ökning skulle så småningom avsakta, ty kvinnornas klimakterie-ålder sätter snart nog en övre gräns. Det egendomliga är emellertid att detta avsakande av tillväxten i de beräknade medeltalen icke blott inträder redan då fadern uppnått ungefär 35-årsåldern, utan att det, då faderns ålder överstiger omkring 55 år, rent utav inträder en *tillbakagång* i mödrarnas medelålder. M. a. o. de äldre männen avla barn med i genomsnitt yngre kvinnor än vad fallet är för medelålders män.

Som förklaring av sagda egendomlighet erbjuder sig osökt tre möjligheter som vi vilja kalla för resp. den *kvantitativa*, den *fysiologiska* och den *moraliska* förklaringsgrunden. — Den »kvantitativa» förklaringsgrunden skulle bestå i antagandet, att inom de bestående äktenskapen hustrurna till äldre män vore i genomsnitt yngre än hustrurna till medelålders män, eller i varje fall att detta gällde om hustrurna under fruktsamhetsklimakteriet. — Den »fysiologiska» förklaringen vore naturligen den, att mannens fertilitet verkligen avtog med stigande ålder på ett sådant sätt att konceptionsmöjligheten vore över hövan förminskad såvida hustrun ej är relativt ungdomlig. — En »moralisk» förklaring, slutligen, kunde man söka däri, att det äktenskapliga samlivet, trots fortvarande potens hos mannen, tidigare upphör då ålderskillnaden är stor än då den är liten. Givetvis finns det också en »omoralisk» förklaringsmöjlighet, men den vilja vi ej på allvar diskutera.

Av de tre sålunda angivna möjliga orsakerna till det berörda fenomenet, synes den första ha mycket liten sannolikhet för sig. Ett studium av kontrahenternas kombinerade ålder vid giftermåls ingående såväl vid första giften som vid omgiften, samt vad som

eljest är känt om dödligheten, ger vid handen att yngre hustrur i äktenskap med äldre män knappast kan vara i tillräcklig grad dominerande. Det vill således synas, som om här verkligen ett problem förelåge, som det kunde vara mödan lönt att söka komma närmare inpå livet.

SKANDINAVISK AKTUARIETIDSKRIFT. Som bekant har i Sverige, efter mönster i andra länder bildats en sammanslutning av livförsäkringsaktuarier, och andra om försäkringsvetenskap och -teknik intresserade, med namn »Svenska aktuarietidskriften». Vad denna förening i och för sig kan ha för betydelse utöver den rent fackliga sammanslutningens är svårt att säga; genom sin ordförande prof. E. PHRAGMÉN och andra framstående medlemmar kan föreningen i varje fall göra anspråk på att representera åtskilligt mera än det speciella aktuarietidskriftens. Särskilt av intresse från kulturell och vetenskaplig synpunkt är föreningens verksamhet genom de internationella berömdheter den haft förmånen se som föreläsare hos sig. Det torde dock vara först och främst genom sin sedan 1914 utgivna tidskrift (»Svenska aktuarietidskriften», sedan 1918 med ekonomiskt stöd från Danmark och Norge utgiven under titeln »Skandinavisk aktuarietidskrift»), som föreningen kommit att göra en viktig kulturell insats. Under den insiktsfulla och vidsynta ledningen av sin redaktör D:r N. V. E. NORDENMARK synes tidskriften, trots den korta tid den ännu haft på sig, ha utvecklats till en skandinavisk facktidskrift, utan till en vetenskaplig tidskrift med omfattande program och vidsträckt förbindelser. Ett symptom härpå är bl. a., att av de sju avhandlingar som innehållits i senaste årgången ingen enda varit avfattad på skandinaviskt språk, varjämte på författarlistan stå så internationellt bekanta namn som L. v. BORTKIEWICZ och AL. A. TSCHUPROW, båda med allmänna teoretiskt-statistiska avhandlingar (BORTKIEWICZ: Homogenität und Stabilität in der Statistik; TSCHUPROW: Zur Theorie der Stabilität statistischer Reihen). Ehuru icke representerad i sista årgången finna vi bland tidskriftens bidragsgivare ett inländskt namn av likaledes god internationell klang, prof. C. V. L. CHARLIER i Lund. Andra bidragsgivare är den kände danske aktuarien D:r J. F. STEFFENSEN m. fl. Det är att hoppas att tidskriften skall bli i tillfälle fortsätta sin verksamhet efter samma vidsynta principer som hittills och att än ytterligare utvidga densamma, framför allt genom att öka antalet häften pr. år (nu blott 4) och genom att ta upp till behandling även frågor av mindre exklusiv matematisk och mera positiv statistisk beskaffenhet.

UR DEN NYARE SVENSKA STATISTISKA LITTERATUREN.

Utom den teoretiska och övervägande matematiska uppsats- och avhandlingslitteraturen, vartill Sverige numera lämnar avsevärda bidrag och som återfinnes i av Vetenskapsakademien och Fysio-grafiska sällskapet i Lund utgivna publikationer, i Meddelanden

från Lunds Astr. Observatorium samt i Aktuarietidskriften, ha vi på det statistiska området under senaste året ett par enskilda samt en rad officiella arbeten att omnämna.

Främst märkes det av D:r I. FLODSTRÖM utgivna stora samlingsverket *Sveriges Folk*. I detta verk har D:r FLODSTRÖM under medverkan av ett flertal kända vetenskapsmän givit en översikt av vår nutidskultur och de vägar, varpå vi kommit därtill. Av egentligt statistiskt intresse är blott det av utgivaren själv författade elfte kapitlet: *Folkmängdsförhållanden* (befolkningsstatistik). Detta kapitel, vilket omfattar c:a 40 sidor och utgör ett utdrag ur ett författarens större manuskript, har formats till en kortfattad, men koncis översikt över Sveriges befolkningsförhållanden i statistisk belysning. Tack vare den originella och ofta starkt suggestiva grundsyn, som merendels utmärker D:r FLODSTRÖMS statistiska författarskap, har denna översikt blivit sällsynt givande och som lektyr bland de njutbarare i sitt slag. Det har därför varit den som skriver dessa radër ett nöje att rekommendera nämnda översikt åt de studerande, som i Lund följa den statistiska undervisningen.

I *Festskrift, utgiven av Lunds Universitet vid dess 250-års jubileum 1918* har prof. FAHLBECK skrivit en avhandling om »Statistiken och den numeriska kunskapsmetoden». Avhandlingen, som bär tydligt vittnesbörd om författarens mästerskap i framställningskonst, ägnas en utveckling av hans kända uppfattning om statistiken som självständig vetenskap, särskilt med hänsyn till dess förhållande till den matematiska statistiken.

I samma festskrift publicerar docenten S. D. WICKSELL en avhandling med titeln »Das Heiratsalter in Schweden 1891—1910». På matematisk väg når förf. här fram till en del positiva resultat, av vilka kan nämnas påvisandet av en tilltagande konsekvens i valet av livsledsagare vad åldersförhållandena beträffa, en utveckling, som går hand i hand med en så godt som överallt skönjbar utjämning av befolkningsstatistiska olikheter. Av samma författare föreligger dessutom en uppsats i häft. 7 av *Ekon. Tidskrift*, vari, förutom en kritik av härskande åskådningar rörande Sveriges uppdelning på »demografiska huvudområden» (Sundbärg), gives en med elementära hjälpmedel genomförd undersökning av den äktenskapliga fruktsamhetens regionala fördelning, och bl. a. påvisas, hur denna fruktsamhet i regel ställer sig lägst i de trakter, där antalet prokreationsdugliga gifta kvinnor utgör en proportionsvis relativt stor del av befolkningen.

I förra häftet av denna tidskrift har anmälts D:r J. OLSSONS »Statistiska studier över den äktenskapliga fruktsamheten». Göteborg 1918.

Häftet 3 av *Ekon. tidskrift* bjuder på en uppsats av aktuarien ERNST HÖIJER över »Olika sätt för beräkning av 1917 års skörd». Artikeln redogör för och sammanställer resultaten av å ena sidan de sedvanliga, på Hushållningssällskapens häradsombuds rapporter

grundade, preliminära beräkningarna av skörden, och å andra sidan de speciella beräkningar, som för år 1917 kunnat grundas på jordbrukarnas självdeklarationer och månatliga tröskningsrapporter. Sammanställningen ger en nedslående bild av de senare uppgifternas tillförlitlighet.

Svensk försäkrings årsbok 1917 utgiven av försäkringsföreningens sekreterare NATTE FLYGARE, ger bl. a. statistiska upplysningar om den privata försäkringsverksamheten 1916. En artikel om »Försäkringsvillkor inom livförsäkringen» av J. TESDORPF, som bekant författare till en liten häutig bok om ränte- och livförsäkringsberäkningar, förtjänar också omnämnas.

NYUTKOMMEN OFFICIELL STATISTIK.

Folkmängden och dess förändringar:

Folkräkningen 1910 IV. Folkmängdens fördelning efter hushåll, trosbekännelse, födelseort m. m., av Stat. Centr.-byrån. Befolkningsrörelsen år 1914, av Stat. Centr.-byrån. Ut- och invandring 1917, av Stat. Centr.-byrån.

Hälso- och sjukvård:

Allmän hälso- och sjukvård 1915, av Medicinalstyrelsen. Sinnessjukvården i riket 1916, av Medicinalstyrelsen. Hälso- och sjukvården vid armén 1917, av Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse. Hälso- och sjukvården vid marinen, av Marinöverläkaren.

Jordbruk med binärningar:

Jordbruk och boskapsskötsel 1915 och 1916, av Stat. Centr.-byrån. Ärsväxten, preliminär redogörelse 1917, av Stat. Centr.-byrån. Mejerihantering 1916, av Stat. Centr.-byrån. Fiske 1916, av Stat. Centr.-byrån.

Skogshushållning:

K. Domänstyrelsens förvaltning 1916, av Styrelsen.

Industri och bergshantering:

Industri 1916, av Kommerskollegium. Bergshantering år 1917, av Kommerskollegium.

Handel- och sjöfart:

Handel 1916, av Kommerskollegium. Stockholms Handel och sjöfart m. m. år 1916, av Stockholms Handelskammare och Stockholms stads statistiska kontor. Sjöfart 1916, av Kommerskollegium. Fartygsinspektionens verksamhet 1917, av Kommerskollegium.

Lotsverket:

Lotsverket 1917, av Lotsstyrelsen.

Järnvägar:

Allmän järnvägsstatistik 1915, av Järnvägsstyrelsen.

Postverket:

Postverket 1917, av Generalpoststyrelsen.

Telefon och telegraf:

Telefon och Telegraf 1917, av Telegrafstyrelsen.

Försäkringsväsen:

Riksförsäkringsanstalten 1916 och 1917, av Anstalten. Enskilda försäkringsanstalter 1915 III och 1916 I och II, av Försäkringsinspektionen.

Socialstatistik:

Arbetartillgång, arbetstid och arbetslön inom Sveriges jordbruk år 1916, av Socialstyrelsen. Kollektivavtal i Sverige 1916, av Socialstyrelsen. Sjömansyrket i Sverige del II, av Socialstyrelsen. Kooperativ verksamhet i Sverige 1911—1913, av Socialstyrelsen. De mindre bemedlades bostadsförhållanden III, Sundsvall, av Socialstyrelsen. Levnadsomkostnaderna i Sverige 1913—1914. Del II, 6 Hälsingborg, 7 Uppsala. Statens förlikningsmäns verksamhet under år 1916, av Socialstyrelsen.

Fångvård:

Fångvården 1916, av Fångvårdsstyrelsen.

Undervisning:

Folkskolorna och Folkskoleseminarierna redovisningsåret 1915—16, av Ecklesiastikdep. Folkskolorna redovisningsåret 1916—17, av Ecklesiastikdep.

Allmänna val:

Riksdagsmannavalet 1915—17, av Stat. Centr.-byrån.

Finanser:

Accispliktiga näringar 1916—17, av Kontrollstyrelsen.

Allmän pensionsförsäkring:

K. Pensionsstyrelsen år 1915 och år 1916, av Styrelsen.

Stat. Meddelanden:

Arealinventeringen 1917, av Folkhushållningskommissionen. Husdjursräkningen 1918, av Stat. Centralbyrån. Stadsfullmäktigevalen 1915 och 1916, av Stat. Centralbyrån. Järnvägsstatistiska meddelanden 1918, av Järnvägsstyrelsen. Uppgifter om bankerna 1918, av Bankinspektionen.

Månalliga publikationer:

Kommersiella meddelanden 1918, häft. 1—24, av Kommerskollegium. Sociala meddelanden 1918, häft. 1—12, av Socialstyrelsen. Statistisk månadsskrift 1918, häft. 1—12, av Stockholms stads statistiska kontor.

Årsböcker:

Statistisk årsbok för Sverige 1918, av Stat. Centr.-byrån. Årsbok för Sveriges kommuner 1918, av Stat. Centralbyrån. Göteborgs statistik 1917 avd. I, av Göteborgs stads statistiska kommitté. Svensk försäkrings Årsbok 1917, meddelanden angående privata försäkringsväsendet i Sverige, utgivna av Natte Flygare.

S. D. W.

*

ÖVERSIKT AV NYUTKOMMEN SVENSK NATIONALEKONOMISK LITTERATUR. Professor ELI F. HECKSCHERS *Kontinentalsystemet* (tillägnat Harald Hjärne på sjuttioårsdagen den 2 maj 1918 och tillhörande serien Skrifter utgivna av Handelshögskolan, nummer III; IV + 272 sid.; kr. 9: —) får betraktas såsom det enda mera betydande vetenskapliga verk, som vår national-ekonomiska litteratur tillförts under det förflutna kalenderåret. Redogörelsen för den stora handelsspärningen för hundra år sedan inledes med en analys av föreställningarna om svagheten i Englands hela ekonomi, sådan den baserade sig på den mellan-

folkliga handeln, utan tillräckligt underlag i inhemskt jordbruk och i industriell förädling av inhemska råvaror för hemmarknaden. Ur dessa föreställningar om den kommersiella stormakten såsom en koloss på lerbotten framgick planen att kasta dess världsvälde över ända genom att stänga den europeiska kontinenten för dess sjöfart och därigenom förstöra dess export- och transitohandel. Spärrningsåtgärdernas traditionella användning i handelskrig, särskilt under fransk-engelska handelskriget på 1700-talet, och merkantilismens handelspolitiska idéer om deras användbarhet och ändamålsenligaste iscensättning erhålla en förträfflig belysning i bokens första kapitel, som även skildrar den franska revolutionens handelskrig mot England och avslutas med franska inrikesministerns framställning av kontinentalsystemets verkningar, sådana man tänkte sig dem i Frankrike 1807: »England ser sina varor avvisade från hela Europa och sina fartyg, lastade med onyttiga rikedomar, irra omkring på de vida hav, där de gjort anspråk på att enväldigt härska, under fruktlöst sökande från Öresund till Hellesponten efter en hamn, som öppnar sig för att mottaga dem.» Efter att i ett andra kapitel ha redogjort för kontinentalsystemets tillkomst och yttre förlopp och i ett tredje för systemets inre historia och tillämpning — smugglingen och korruptionen, mutsystemet och fiskalismen, som gjorde systemet i dess praktiska tillämpning och dess faktiska verkningar till något helt annat än man tänkt sig 1807 — sammanfattar H. kontinentalsystemets följder för Englands och fastlandets ekonomiska liv i det fjärde kapitlet och ägnar några slutord åt jämförelser med nutiden. Englands försök att med sin sjömakts avstänga centralmakterna från tillförseln över haven erbjuda ju nämligen ett intressant motstycke till Napoleons plan att utnyttja herraväldet över kontinenten till att isolera England. En litteraturöversikt finnes intagen å slutsidorna. »Kontinentalsystemet» sluter sig värdigt till samme författares för tre år sedan i samma serie utgivna »Världskrigets ekonomi» (1915). I vår nationalekonomiska litteratur bör »kontinentalsystemet» få ett bestående värde genom själva ämnet. Det behandlas givetvis vetenskapligt föredömligt för forskare på den ekonomiska historiens område. På samma gång har det framställts med en rikedom på detaljer och en översiktlighet i huvudsynpunkterna, som böra kunna ge en vidsträcktare läsekrets full behållning av läsningen. En allmänare uppmärksamhet förtjänar arbetet särskilt på den grund, att det utgör en källa till upplysning om väsentliga förutsättningar för ett ekonomiskt vederhäftigt ståndpunktstagande till viktiga handelspolitiska frågor i den närmaste framtiden.

Våra nationalekonomer synas under det gångna året, naturligt nog, ha ägnat sitt intresse i första hand åt frågan om penningvärdets fall och det svenska penningvärdets förhållande till främmande länders valutor. Professor KNUT WICKSELLS uttalanden

i pressen föranledde finansministern att i skrivelse den 30 januari 1918 till 1917 års bankkommitté begära yttrande över ifrågasatt rätt för riksbanken att mot räntegodtgörelse mottaga penningar å depositionsräkning för att därigenom indraga en del av den utelöpande sedelstocken. Yttrandet, som gick ut på, att en dylik åtgärd icke för det dåvarande vore påkallad, har icke blivit tillgängligt i tryck, men refereras och kritiseras av EMIL SOMMARIN *Om rätt för riksbanken att gottgöra ränta å depositioner* (Ekonomisk tidskrift sid. 149—175). — Frågans behandling i bankkommittén föranledde finansministern att i juni tillkalla sakkunnige, nationalekonomerna Brisman, Davidson och Wicksell samt tre av våra ledande bankmän, för att under riksbankschefens ordförandeskap verkställa en undersökning rörande de åtgärder, som från det allmännas sida kunde vidtagas för penningvärdets reglering. *Betänkande rörande åtgärder för penningvärdets reglering* (41 sid.) avgavs utav de tillkallade sakkunnige den 30 juli 1918. Det förordade, i enlighet med bankmännen's mening, kreditrestriktioner, s. k. ransonering av kapital; se därom DAVID DAVIDSON *Ransonering av kapital* (Ekonomisk tidskrift sid. 167—178). Nationalekonomerna ansågo sig visserligen »icke kunna motsätta sig» en dylik åtgärd, men varnade därvid uttryckligen för en diskontonedläggning. Eftergiften kritiserades skarpt av professor HECKSCHER i dagspressen och föranledde en polemik mellan honom och Davidson i *Ekonomisk tidskrift*. — Det enda verkliga resultatet av nationalekonomernas uttalanden om penningvärdet har blivit ett fasthållande vid 7% diskontot in på nyåret 1919. För övrigt synes vår riksbanksledning ha slagit sig till ro i avvaktan på händelsernas gång. Denna passivitet, som under åren 1917—1918 icke kunnat störas av det oerhörda fallet i penningvärdet, finna sig näringslivets män måhända mindre väl i vid en inträdande nedgång i priserna. Våra nationalekonomers varningar för en för tidig diskontonedläggning och bristande återhållsamhet i sedelutgivningen komma då måhända att visa sig fruktlösa.

Under årets sista månader ha banksammanslagningarna ånyo tilldragit sig ökad uppmärksamhet genom de preliminärt beslutade sammanslagningarna av dels Skandinaviska Kreditaktiebolaget och A.-B. Skånska Handelsbanken, dels A.-B. Stockholms Handelsbank och Bankaktiebolaget Södra Sverige. 1917 års bankkommittés *Betänkande n:r 3, Banksammanslagningar*¹ (15 sid.),

¹ Kommitténs betänkande torde komma att vålla åtskilligt bryderi i våra bibliotek på grund av, att numreringen börjar med det här omnämnda betänkandet, varvid föregående nummer (2) avser det ovanföre omnämnda otryckta uttalandet till finansministern rörande inlåningsrätt för riksbanken; det första och onummerade betänkandet är daterat den 12 mars 1918; det här den för samtliga betänkandena gemensamma rubriken Förslag till ändringar i lagen om bankrörelse och avser de vid 1918 års riksdag genomförda lagbestämmelserna om bankers öppnande av avdelningskontor, om förbud för ombudsväsen vid bankrörelse samt om förbud för bankirer att driva bankmässig inlåning.

vilket förordar sådan ändring i banklagen, att banksammanslagningar framdeles göras beroende av Kungl. Maj:ts tillstånd, åtföljes som bilaga av en uppsats av professor G. CASSEL *Stordriftens utveckling inom det svenska bankväsendet* (27 sid.). Samtidigt har professor S. BRISMAN publicerat ett föredrag vid 1918 års ordinarie bankmöte under titeln *Koncentrationen inom bankväsendet, dess orsaker och betydelse* (Skrifter, utgivna av Svenska bankföreningen n:r 21; 16 sid.). Båda dessa skrifter vitsorda banksammanslagningarnas betydelse för vårt bankväsendes tidsenliga utveckling, varom meningarna torde vara tämligen odelade bland nationalekonomerna. I flera punkter inbjuda de båda författarnas uttalanden emellertid till en kritik, som sannolikt icke uteblir.

1917 års bankkommittés *Betänkande n:r 4, Emissionsverksamhet* (73 sid.) är daterat den 30 november 1918 och går ut på en lag om emissionsbolag, genom vilken dylika bolag skola komma att ställas under offentlig tillsyn (bankinspektionen). I så måtto utgör betänkandet ett komplement till de s. k. fondbörskommittérades den 20 mars 1918 daterade *Betänkande med förslag till lag om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet m. m.* (160 sid.), vilket innehåller förslag till en motsvarande tillsyn (genom bankinspektionen) över fondkommissionshandeln. De enligt förslagen vidgade uppgifterna för bankinspektionen förutsätta uppenbarligen, att denna myndighet får en väsentligt utvidgad organisation.

Bostadskommissionens betänkande angående ordnande av den sekundära bostadskrediten, avgivet den 6 december 1917 (97 sid.), innehåller förslag till en för hela landet gemensam central upplåningsanstalt, Riksinteckningskassan. Denna skulle få till uppgift att upplägga obligationslån för den sekundära bostadsbelåningen. Se härom bl. a. C. MEURLING *Den sekundära bostadskrediten*, i Svenska stadsförbundets tidskrift, sid. 121—126.

Professor G. Steffen har begagnat tillfället att bland bostadskommissionens utredningar trycka en omfattande sociologisk avhandling om *Bostadsfrågan i Sverige ur sociologiska och socialpolitiska synpunkter* (II + 232 sid.).

Statens krigsberedskapskommission, som avvecklades i medio av året, har avgivet en rad betänkanden: I. *Den ekonomiska krigsberedskapens organisation. Promemoria om ekonomisk fredsberedskap.* — II. *Finans- och kreditväsendet vid krig samt allmän krigs-ekonomisk lagstiftning.* — III. *Försäkringsväsendet vid krig.* — IV. *Folknäringen vid krig.* V. *Arbetsmarknadens organisation under krigsförhållanden.* — På grund av Kungl. Maj:ts beslut om upphörandet av kommissionens uppdrag har den varit förhindrad att slutbehandla dels Frågan om råvarubehovets täckning under krig, dels Frågan om handels-, sjöfarts- och tullpolitiken från krigsberedskapssynpunkt. — De av kommissionen publicerade betänkandena innehålla ett värdefullt samlat material till bedömande av viktiga frågor och förhållanden, som påkallat uppmärksamheten under krigsåren. Hela den storartade planen att anlägga krigs-

beredskapssynpunkter på folkhushållets hela fredliga organisation väcker emellertid de allvarligaste betänkligheter. Promemorian om ekonomisk fredsberedskap, som utarbetats av jur. kand. Per Jacobsson, utmynnar i ett yrkande, att vederbörande måtte »sörja för att det vid freden finns en sakkunnig institution med speciell uppgift att noga akta på den ekonomiska utvecklingen inom och utom landet och att föreslå av omständigheterna betingade åtgärder». Man frågar sig ovillkorligen inför detta förslag, till vilket motstycken framkommit från andra håll efter regeringsskiftet 1917, om icke riksbanken och våra centrala ämbetsverk, bl. a. kommerskollegium, var på sitt område fylla dessa uppgifter, eller om det kan tänkas något slags förmynderskap över riksdagen och regeringen.

Ekonomiska spörsmål av mera praktisk betydelse synas allt mera komma till behandling i de skriftserier, som sedan några år utgivits av flera betydande organisationer inom det svenska näringslivet. Författarna i dylika ämnen kunna i allmänhet för sina bidrag till sådana publikationer påräkna en säker läsekrets bland fackligt intresserade och även honorar, som betydligt överstiga det i vetenskapliga tidskrifter vanliga. Några av de viktigaste av dessa skriftserier torde här förtjäna påpekas, i den mån de under det gångna året upptagit publikationer av nationalekonomiskt intresse.

Skrifter, utgivna av svenska bankföreningen ha under det gångna året ökat med fyra nummer, bland vilka, utom det ovan nämnda (21), förtjänar att påpekas justitierådet ALBERT KOERSNERS *Några grunddrag av krigets moratorielagstiftning och Sveriges lärdomar härav* (18; 26 sid.).

Sveriges allmänna exportförening, vars tidskrift *Svensk export* innehållit uppsatser av bl. a. professorerna Cassel och Wicksell (valutafrågan), har utgivit bl. a. G. BOLANDER *Murmanbanan och dess betydelse för norra Rysslands utveckling* (24 sid.), HJ. CASSEL och J. H. VESTERLUND *Sveriges ekonomiska uppgift i Ryssland* (29 sid.), ALF LARSSON *Sverige och tropikerna* (43 sid.), G. CASSEL *Penningvärdets förändringar under kriget* (24 sid.) och ELI HECKSCHER *Den ekonomiska skandinavismen* (24 sid.).

Sveriges industriförbund har utgivit bl. a. i avdelningen lagstiftning ALBERT EISEN och ERNST LÖFMARK *Lag om försäkring för olycksfall i arbete den 17 juni 1916 med historik, kommentar och sakregister* (2 uppl.; 184 sid.); i avdelningen organisation T. A. BERGEN *Industribyggnader* (329 sid.); i avdelningen diverse publikationer JOHN ÅKERLUND *Arbetarebostäder vid industriella verk* (143 sid.) och i avdelningen småskrifter ELI F. HECKSCHER *Staten och det enskilda initiativet* (38 sid.).

Svenska vattenkraftföreningen har publicerat småskrifter om krigets konsekvenser för världsindustrin m. m.

Nationalekonomiska föreningens förhandlingar under år 1918 ha ännu icke utgivits, men innehålla bl. a. två föredrag av pro-

fessor CASSEL om statsbudgeten m. m. Den s. k. grå boken för år 1918 (Karl Hildebrand De svenska statsmakterna och krigstidens folkhushållning) väntas utkomma i dagarna.

Tre populärvetenskapliga skrifter i svensk näringspolitik, som under året utkommit, omnämns i annat sammanhang.

E. F. K. S—n.

LITTERATURGRANSKNINGAR.

JOSEPH-BARTHÉLEMY: *Les institutions politiques de l'Allemagne contemporaine.* Paris, Librairie Félix Alcan, 1915. 271 s.

En ny bok av den kände författaren till *L'organisation du suffrage et l'expérience belge* m. fl. arbeten torde i och för sig kunna påräkna stor uppmärksamhet. Denna stegras ytterligare, när, såsom i föreliggande fall, midt under världskriget den berömde franske professorn tager sig för att skildra det samtida Tysklands politiska institutioner i en volym, som ingår i den bekanta serien *Bibliothèque d'histoire contemporaine*. Att en fransmans dom över det kejsrerliga Tyskland ej blir mild är ej ägnat att väcka förvåning, ej heller, att under intryck av tidshändelserna framställningen störes av en del utfall mot tyskarna i samband med världskriget. Om man bortser från dessa utfall, som vi här förbigå med tystnad, synes författaren ärligt ha gått till verket »avec le souci le plus scrupuleux de la vérité scientifique», som han själv på ett ställe säger.

Barthélemy vill med sin bok om Tyskland fylla en lucka i den franska litteraturen. Dock kan häremot anföras, att exempelvis Henri Lichtenberger i sitt 1909 utgivna arbete *L'Allemagne moderne* även berört de inre politiska förhållandena i Tyskland. Emellertid är Barthélemys framställning utförligare och får ökat värde genom de talrika tyska citat, som där förekomma, vittnande om en rätt ingående kännedom om tysk litteratur. Särskilt lägger man märke till de många hänvisningarna till de parlamentariska debatterna. Författaren framhåller, att ett enbart studium av lagtexter måste ge en inexakt föreställning om verkligheten, och kritiserar den juridiska skolan inom tysk statsvetenskap med dess förkärlek för juridiska konstruktioner, rigorös logik och bristande hänsyn till det levande livet. I motsats till den tyska framställningsmetoden ställer han den engelska och amerikanska. Själv börjar författaren sin framställning med en rätt utförlig redogörelse för rikets och delstaternas organisation. Icke på alla punkter synes han därvid vara fullt pålitlig, såsom då han å sid. 10 låter valperioden för tyska riksdagen fortfarande vara tre år, medan den i själva verket redan 1888 utsträcktes till fem år.

Ett intressant parti i Barthélemys arbete är hans redogörelse för Preussens dominerande ställning i Tyska riket. I anslutning till ett uttalande av en sydtysk representant i riksdagen säges det vara en juridisk konstruktion att betrakta riket och Preussen som två skilda stater. Termen »Preussendeutschland» anser han vara träffande. Medan i U. S. A. och Schweiz de olika delstaterna framstå som jämbördiga i resp. förbundsstaters övre kamrar, dominerar Preussen i såväl tyska riksdagen som i förbundsrådet. Den omständigheten, att rikskanslern tillika är preussisk ministerpresident, understryker ytterligare detta förhållande. Fruktade partikularismen ville Bismarck låta en stat intaga en förhärskande ställning för att kunna öva press på de övriga. Författaren varnar sina landsmän för att tro på Tysklands splittring, när det blir krossat: tiden är ej gynnsam för små nationer!

Det kejsrliga Tyskland saknar enligt Barthélemy verkligt demokratisk karaktär. De demokratiska valrättsbestämmelserna till tyska riksdagen neutraliseras genom en föråldrad valkretsindelning, och även om stater som Bayern och Württemberg finna nåd inför den franske kritikern, har han så mycket hårdare ord om Preussen med dess beryktade klassvals-system, att ej tala om Mecklenburg med dess från år 1755 härstammande ständerförfattning. Även mot de tre stadsrepublikerna inom Tyska riket riktas anmärkningar. Sålunda anses det vara ett avsteg från republikansk åskådning, att medlemmarna av senaten väljas för livstiden och att borgerskapet ej fritt får utse sin regering utan därvid kontrolleras av senaten. Betecknande för tyska förhållanden är, att rösträttsfrågans historia i Sachsen; socialismens fasta borg, visar en utveckling bakåt.

Medan parlamenten i de flesta europeiska stater vunnit ökat inflytande på statsärendena, har i Tyskland erkännandet av den s. k. monarkiska principen länkat utvecklingen in på andra banor. Överhusen i staterna med tvåkamarsystem äro ofta direkta språkrör för monarken; särskilt gäller detta Preussens Herrenhaus, där bördaristokratien förfogar över mer än 200 platser. Framställningen av de parlamentariska förhållandena i Tyskland utgör ett av de intressantaste partierna i boken.

»I Tyskland finnas inga medborgare, blott undersåtar», heter det på ett ställe. Varje nation har sitt ideal: för engelsmännen är det friheten, för fransmännen jämlikheten, för preussarna är det »un État discipliné, hiérarchisé, fort». Något högre än staten finnes ej i världen, säger Treitschke, och den mäktiga militära och civila byråkratien är ett uttryck för denna statskult. Även i parlamenten är ämbetsmannaintresset starkt företrätt. Riksförfattningens art. 21 medgiver ämbetsmannens inträde i tyska riksdagen utan särskilt tillstånd, och ej mindre än $\frac{1}{3}$ av dess ledamöter utgöres av statsfunktionärer. —

För okritiska beundrare av det gamla Tyskland torde Barthélemys bok vara en nyttig läsning. Sedan den skrevs, har det

stora omslaget inträffat, men boken saknar ej därför aktualitet, ty ett samhälle kan lika litet som den enskilde individen helt ignorera sitt förflutna. Skall måne det nya Tyskland från fransk horisont bedömas mildare än det, som nu synes ha tillryggalagt sitt lopp?

J. E. Nilsson.

TRE POPULÄRVETENSKAPLIGA SKRIFTER I SVENSK NÄRINGSPOLITIK.

HECKSCHER, ELI F., *Svenska produktionsproblem* (1918; IV + 252 sid.; kr. 7: 50).

WOHLIN, NILS, *Svensk ekonomi och politik* (1918; 317 sid.; kr. 6: 75).
ÖRNE, *Kooperativ samhällssyn* (195 sid.; kr. 2: —). — Uppl. 1 o. 2.

Tre näringspolitiska essaysamlingar ha utgivits under år 1918, vilka ha det gemensamt, att de sammanställts av författarnas tidigare på olika håll publicerade uppsatser. Ehuru ett och annat ur dessa samlingsband sålunda redan på förhand är bekant i vida kretsar, medan ett och annat förlorat sin aktualitet, äga de ett stort intresse såsom upplysningskrifter i de ämnen, de behandla, och förtjäna även uppmärksamhet genom respektive författares ställning inom — eller vad de båda vetenskapsmännen beträffar kanske snarare till — vårt politiska liv.

Professor HECKSCHERS kända intresse för dagens frågor och energiska inlägg i debatterna om dem framträda starkt i hans populärvetenskapliga essaysamling. Genomgående karakteriseras den av en lycklig förmåga att framställa teoretiska synpunkter i deras konkreta tillämpning på ekonomiska verkligheter och i en med all möjlig sifferknapphet statistiskt åskådliggjord form, som gör det möjligt för läsaren att med lätthet uppfatta »tingen sådana de äro, ej sådana de synas vara». Framställningen störes måhända av onödigt täta och skarpa utfall mot ekonomiska vanföreställningar hos »fyra femtedelar av den vanliga, förståndiga mänskligheten». Sådana tillrättavisningar ge lätt intryck av vetenskaplig arrogans, vilken H. säkerligen finner allra minst lämplig för nationalekonomisk vetenskap i betraktande av alla dess egna ofullkomligheter. »Ekonomiska vanföreställningar» kunna för övrigt vid en förståelsefull granskning finnas nog så rikliga till sina grunder och väl förenliga med en riktig uppfattning av saken. De behöva blott återföras till sin egentliga sfär och oriktiga tillämpningar utom densamma utmönstras. »Den okuvliga föreställningen om lämpligheten av att skapa arbetstillfällen» bekämpar H. visserligen icke utan skäl energiskt i olika sammanhang med hänvisning till vikten av att tvärtom alltid nyttja tillgångarna på arbetskraft endast till de viktigaste bland det oändligt stora antalet möjliga arbetsuppgifter inom folkhushållet för att tillfredsställa alla behov (av

bättre bostäder o. s. v.). Teoretiskt måste ju emellertid frågan alltid vara, huruvida arbetskraften är överflödande eller knapp i förhållande till de båda andra produktionsfaktorerna, jorden och kapitalet, särskilt till det kapital som krävs till att ändamålsenligt sysselsätta arbetskraften. Det förhållandet, att det givetvis regelbundet råder större knapphet på kapital än på arbetskraft, undanskymmes allt för starkt i H:s framställning. Och för min del antar jag, att föreställningen om nödvändigheten att skapa arbetstillfällen framsprungit ur en i grunden fullt riktig uppfattning av sanningen, d. v. s. att den helt enkelt är en omklädnad av befolkningslagen: man måste skapa flera och bättre levebröd, om befolkningen skall trivas. Detta kan rimligtvis förklara en viss betänksamhet i fråga om nog så ekonomiska reformer i produktionens organisation, för så vidt de påtagligen ha till omedelbar effekt att beröva människor deras dittills säkra levebröd. Säkerligen kunde de, som drabbas av sådana reformer, ofta ha berättigade krav på »övergångsbestämmelser». Sådana äro icke främmande för andra områden av det ekonomiska livet, men hittills ha de sällan kunnat hävdas av arbetare som utträngts av maskiner. Att sådana industriarbetare genom bättre organiserad arbetsmarknad och en lämpligt ordnad teknisk undervisning kunde beredas större möjligheter att övergå i ny verksamhet, antydes av H. i uppsatsen (IV) om »arbetslösheten som produktionsproblem». I utlandet har arbetsförmedlingens rationella förbindande med upptagningsåtgärder och utbildningsanstalter för de genom uppfinningar ofrivilligt och permanent arbetslösa blivit aktuellt före kriget genom Solvay's (Brüssel) uttalanden för sådana inrättningar. I vårt land, som i andra, torde en rationell ekonomisk produktionspolitik för sin framgång förutsätta en viss skonsamhet vid genomförandet av besparingar i arbetskraft, om den skall göras mindre impopulär än den är och förtjänade att vara.

De produktionsproblem, som äro hänförliga till industriens organisation, såväl den tekniska som den ekonomiska, samt till industriens finansiering, falla mera än arbetarefrågorna inom H:s speciella gebit och man återfinner i boken med tillfredsställelse uppsatsen om »Aktiebolagsformen och dess svagheter» (VIII), liksom även uppsatsen om »Överkapitaliseringsproblemet» (VII). I båda dessa uppsatser antyder H. vissa svagheter i vår gällande aktielagstiftning. En huvudinvändning mot hela denna lagstiftning, karakteristisk för H:s uppfattning om den moderna företagarandan och hans nationalekonomiskt mindre försvarliga ringaktning för sparsamhetens mera »passiva» dygd, formuleras i påståendet, att gällande lag röjer »likgiltighet för de djupare liggande ekonomiska intressena» och synes anlagd efter synpunkten, att »aktiebolagens uppgift är att vara något slags sparbanker för mindre kapitalister, med främsta syfte att bereda dem en tryggad existens». Enligt mångas uppfattning är kapitalskyddets princip dock allt-

jämmt otillräckligt genomförd i vår ekonomiska lagstiftning och allt för fritt spelrum lämnat för spekulationer i allmänhetens besparingar. Denna uppfattning finner sedan några månader dagligen ökat stöd i erfarenheter, som göras på vår svenska aktiemarknad. Förslag till ökad kontroll över fondkommissionsrörelsen och emissionsväsendet har ju också redan framlagts i syfte att bereda större trygghet för den allmänhet, som placerar sina besparingar i aktier.

Integrationen (X), sammanförandet under ett aktiebolag av företag på olika produktionsstadier, t. ex. skogsbruk, sågverk, pappersmasse- och pappersfabriker eller gruvföretag, järnbruk och kullagerfabriker — en företeelse som ger anledning till en förträfflig belysning av arbetsdelningen i ett modernt folkhushåll — gör H. möjligen väl mycket utav, utan att dock hänföra denna tendens under vår moderna trustpolitik. Säkerligen kan han i denna privatmonopolistiska politikens personliga aspirationer finna några av de viktigaste orsakerna till hela företeelsen, som H. finner delvis oförklarlig ur objektiva faktorer: — Under rubriken »Tullpolitik och trustväsen» (VI) återges H:s på sin tid mycket uppmärksammade inlägg i 1913 års debatt om sockertrusten. Även i sitt bearbetade skick torde uppsatsen med sin skarpt polemiska ton, som knappast vittnar om, att den skrivits »sine ira et studio», och sina allt för reservationslöst formulerade tillämpningar på ett visst fall av nog så obestriddliga teser knappast undgå att förefalla otillfredsställande t. o. m. »för en ganska litet ekonomiskt tränad hjärna». Emellertid innehåller uppsatsen första utkastet till det tullpolitiska program, som H. senare utvecklat i »Världskrigets ekonomi» och som i det här omhandlade arbetet flerstädes framföres: en förenkling av vår tulltaxa med borttagande av ett flertal industritullar och reducering av våra spannmålstullar. — I skilda uppsatser behandlas Sveriges järnhantering och världsmarknaden (V) samt Kooperationen som företagsform (IX). Den förra synes representativ för det bästa i H:s författarskap. I den senare intresserar förordet för konsumtionsföreningar. Största intresset kommer säkerligen det framtidsprogram att tilldraga sig, som innehålles i slutuppsatsen om Staten och det enskilda initiativet (XI). Den däri innehållna kritiken både av den fria prisbildningens brister och av statsdriftens faror torde förtjäna att övervägas inom alla läger. Näringslivets män ställer författaren inför plikten att försvara det ekonomiska livets frihet genom att i gärning bevisa näringsfrihetens överlägsenhet över varje annan produktionsordning — med särskild tanke på en stats- och kommunalsocialistisk regim med produktionsmedlen förvaltade som kollektiv egendom — till främjandet av det allmänna välförhållandet. Den »osynliga hand», som vid fri konkurrens enligt Adam Smith kan antagas leda enskilda företagare att tjäna det allmänna bästa vid strävandet efter enskild vinst genom att ställa dem inför tvånget att inrikta och driva produktionen med sikte på vad som är bäst och i bruket billigast

för konsumenterna¹, finner H. visserligen behöva biträde av statens hand i flera riktningar. »Verkliga förhållandet synes vara, att det privata förvärvsbegäret ... för att tjäna människornas, d. v. s. samhällets intresse ... måste ledas och behärskas av medvetna viljor». Staten bör »begränsa och leda det privata initiativet in på de rätta banorna» (s. 239). I slutet av uppsatsen gör författaren emellertid gällande, att »den kontroll, staten söker utöva och med sina vanliga klumpiga metoder mycket lätt ger en felaktig riktning, kan det privata affärslivet genom sina korporationer upprätthålla, ofta med större effektivitet och alltid med långt smidigare anpassning efter det ekonomiska livets mångskiftande karaktär». Konsekvensen av ett dylikt resonemang bör givetvis bli, att vår jordbrukspolitik lägges i händerna på Sveriges Allmänna Landtbrukssällskap, vår industripolitik anförtros åt Sveriges Industriförbund, vår exportpolitik åt Exportföreningen, vår bankpolitik åt Svenska Bankföreningen och socialpolitiken måhända främst åt Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen. Hur viktiga uppgifter dessa sammanslutningar än ha att fylla, får det dock icke glömmas, att de äro intresserepresentationer. Var för sig äro de ganska väl ägnade att tillvarata respektive näringsidkares intressen, kanske främst de större näringsidkarnas inom varje näringsgren. Man har inga skäl att antaga, att det brister dessa organisationer i fråga om »medvetna viljor». Men faran ligger väl för ögonblicket just däri, att dessa viljor inriktas på att upphäva konkurrensvånget och att tvinga statsmakterna att följa »sakkunskapen». Om dess resonemanger trodde sig redan Adam Smith kunna säga, att de plägade vara »till en del yälgrundade och hållbara, men delvis sofistiska», vilket icke på hans tid hindrade, att staten »läte sig påverkas av det oförsynta skriket bland representanterna för olika särintressen». I vår tid har driftskoncentrationen inom viktiga industrigrenar och inom bankväsendet medfört ett herravälde på marknaden, som knappast kan väntas utövat i vad Adam Smith betecknade som den »stora massans intresse att köpa vad den behöver av dem, som sälja det billigast». Därför har statsdriften viktiga uppgifter att fylla till brytandet av skadliga privatmonopol. Naturligtvis bör man därvid akta sig för att råka ur askan i elden genom att skapa än farligare finansmonopol. Men detta torde nog i sinom tid komma att beaktas vid de s. k. socialiseringsplanerna.

Ett kraftigare statsingripande i olika riktningar står ur flera synpunkter i bättre överensstämmelse med den klassiska nationalekonomiens anda, än intresserepresentationernas aspirationer. Ett

¹ »Det är påtagligt, att enskilda personer var, i sin ställning, bättre än någon statsman eller lagstiftare kan göra det för deras räkning, äro i stånd att bedöma, vilka inhemska näringar deras kapital böra användas i och inom vilka man kan vänta, att avkastningen av dem skall bli av största värde».

sådant ingripande blir helt visst även oundvikligt till förekommande av allahanda urartningar i striderna mellan arbetsgivare och arbetstagare, av vilka H. synes underskatta farorna.

Emellertid äro dessa allmänna anmärkningar mot det näringspolitiska program H. utvecklar i sitt arbete icke avsedda att förringa arbetets värde. Och för intresserade läsare är värdet måhända större just genom att flera enskilda detaljer och även den företrädde uppfattningen i hela dess personliga schattering inbjuda till invändningar.

Professor NILS WOHLINS *Svensk ekonomi och politik* innehåller ett par beaktansvärda bidrag till debatten om vårt tullskydds revision under rubrikerna »Sveriges tullpolitik efter kriget» (s. 160—190) och »Till frågan om ett handelspolitiskt närmande mellan de skandinaviska länderna» (s. 244—278). Författaren, som ägnat mångåriga studier åt tullfrågan och tillfört diskussionen i detta ämne värdefullt material, bl. a. genom sina betydelsefulla utredningar rörande det svenska jordbrukets (inrikes) avsättningsmöjligheter, är numera en av ledamöterna i 1919 års tullkommitté. I en lidelsefri polemik mot professor Heckschers förslag till revision av vår gällande tulltaxa i syfte att bereda lätnader för våra exportindustrier, gör W. gällande nödvändigheten att fasthålla det stora flertalet av tullsatserna oförändrade för att bevara kompensationsmöjligheterna vid kommande traktatförhandlingar. Han bestrider även betydelsen av industritullarnas avveckling som tillräckligt motiv för en reduktion av agrarskyddet, vars stridbare försvarare W. synes ämna att förbli. — Flertalet av de övriga uppsatserna utgöras av inlägg i dagspolitiska frågor, bl. a. för neutraliteten och mot den s. k. tyskaktivismen, eller rekapitulationer av W:s idéer om »en stor bondereform» genom förändringar i arvslagstiftningen m. m. Bland de senare finner man beaktansvärda uttalanden mot den osunda fastighetsspekulationen. Om politiken är det möjligas konst, måste W:s agrarprogram verkligen betraktas såsom särdeles opolitiskt. Författaren berör även kreditfrågor, men synes behandla vår penning- och bankstatistik med en viss oerfarenhet om de saker, siffrorna gälla.

Fil. kand. ANDERS ÖRNE *Kooperativ samhällssyn* motiveras av författaren, Kooperativa förbundets sekreterare, med att producent- och förvärvssynpunkten på samhällslivet så länge härskat inom alla klasser, att en påminnelse om konsumenterna och konsumentkooperationen blott synes kunna gagna. Konsumentsynpunkterna hävdas också i arbetet med en styrka och klokhet, vilken torde vara lika ovanlig som välgörande i dessa tider, då kristidskommissionerna, maximipriserna och dyrtidsanslagen eljest fått tjänstgöra som de egentliga uttrycken för en ekönomisk politik i konsumenternas intresse. Ö. företräder en riktning inom den nutida svenska representationen, som politiskt vill inrikta kampen mot »okontrollerade subventioner åt det stridslystna producentintresset», främst mot tullsystemet, och mot de stora monopolföretagen, i den

mån deras makt artar sig att bli hotfull för det allmänna. Såsom ledare för konsumentkooperationen lägger han emellertid den största vikten vid organisationen av konsumenternas samverkan och en upplyst propaganda för ett samhällsekonomiskt system, i vilket efter gammalsocialistiskt språkbruk »vinsten såsom drivkraft för människors handlande» skulle vara definitivt avlyst och hela samhället byggt på kooperationens princip. Det utopiska i detta program bör utan tvivel uppfattas som ett uttryck för pieteten mot kooperationens grundläggare, Robert Owen. Försvaret för att det fasthålls, ligger väl i det ideella syftet: man siktar mot skyn för att nå skogsbrynet. Målet för det ekonomiska reformarbetet, enligt gängse moderatare åskådning, anger författaren i en tolkning av ordet socialism, som om den är allmänt erkänd bland Sveriges socialdemokrater vittnar om en mycket väsentlig förskjutning i detta ords betydelse: »ett samhällsskick, där var och en som vill arbeta är tillförsäkrad alla de grundläggande villkoren för ett människovärdigt liv: en ordentlig bostad, ett tillräckligt kvantum föda och kläder, personlig frihet och andliga utvecklingsmöjligheter». Betonandet av den personliga friheten är i detta sammanhang det icke minst viktiga. Att kravet på personlig frihet framställs på fullaste allvar, därom vittnar författarens kritik av den naiva statssocialism, som inriktar »socialiseringsarbetet» på skapandet av nya finansmonopol, t. ex. genom förstatligande av sockertrusten och kvarntrusten, och som synes »se framtidsidealet i ett samhälle, där centralisationen drivits till sin yttersta spets» och samhällsmedlemmarna förvandlats till statspensionärer. I motsats härtill uppställer Ö. självhjälpen och självansvaret som demokratiens bärande principer och gör deras praktiska realisering beroende av decentralisation och specialisering i det ekonomiska samhällslivet under enkla och ändamålsenliga former för samverkan. Ett dylikt system kan givetvis icke tänkas, om den fria prisbildningen och egenintresset avkopplas. Att Ö. i själva verket inser och medger detta, framgår av den slutsats, till vilken han föres genom reflexioner över de anspråk, som modern företagsledning ställer på driftscheferna, slutsatsen att man måste söka vinna och kvarhålla de rätta krafterna inom en demokratisk rörelse genom höga löner och andra förmåner.

En redan långvarig erfarenhet i konsumentkooperationens tjänst ger stöd åt författarens uttalanden, som säkerligen överensstämma med åskådningar, vidt utbredda bland det socialdemokratiska arbetarpartiet. Självhjälpens betydelse synes Ö. emellertid ha blivit övertygad om icke minst i samband med sin verksamhet för jordbrukskassor, vars ringa framgång han utan tvivel med skäl tillskriver dels småbrukarnas isolering och misstro till organisationer av alla de slag, som nu erbjuda sig, dels bestående bankers och sparbankers passiva motstånd mot försök att åstadkomma nya kreditinrättningar.

På konsumtionsföreningarnas gebit har framgången varit större, liksom på vissa andra kooperativa verksamhetsområden, för vilka Ö. ger en systematisk redogörelse i avdelningen »Till kooperationens teori: kooperationens begrepp och indelning». En fortsättning på denna teoretiska inledning bör givetvis baseras på den teoretiska nationalekonomiens begrepp och principer, om vilka författaren visar sig ganska väl underrättad, ehuru hans framställning röjer naturliga brister, när han söker ta ställning till frågan om konjunkturutsikterna efter världskriget m. m.

Stor betydelse äger Ö:s arbete utan tvivel såsom vägledande för betydande medborgargrupper inom vårt politiska liv vid ställningstagandet till frågor av den mest vidträckande betydelse. Därför bör det säkerligen beaktas långt utom de kretsar, till vilka det närmast vänder sig.

E. F. K. S—n.

Till red. insända skrifter.

- Bostadskommissionens Utredningar.* IX. Bostadsfrågan i Sverige ur sociologiska och socialpolitiska synpunkter av GUSTAF STEFFEN. Sthlm 1918.
- Det nya Sverige*, utg. av ADRIAN MOLIN. Årg. 12. H. 12. Årg. 13. H. 1—2. Sthlm 1918 o. 1919.
- Finsk Kommunaltidskrift.* 1918. N:r 9—10. Hfors 1918.
- Finsk Tidskrift*, utg. av R. E. v. WILLEBRAND. 1918. Dec. Hfors 1918.
- Försäkringsföreningens Tidskrift.* 1918. N:o 4—6. Sthlm 1918.
- Historisk Tidskrift*, utg. av Svenska Historiska Föreningen genom TORVALD HÖJER. Årg. 38. H. 3. Sthlm 1918.
- Industria.* Svenska Arbetsgivareföreningens Tidning. Red. AXEL BRUNIUS. Årg. XIV. N:r 25—26. Årg. XV. N:r 1—3. Sthlm 1918 o. 1919.
- Internationell Politik.* Tidskrift för mellanfolkliga frågor. Med bidrag av fackmän utg. av RAGNAR LUNDBÖRG. 1918. N:r 2—3. Mariefred 1918.
- Kommersiella Meddelanden*, utg. av Kungl. Kommerskollegium. Årg. 5. N:r 23—24. Årg. 6. N:r 1—2. Sthlm 1918 o. 1919.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. XIII. N:r 37—39. Årg. XIV. N:r 1—7. Hfors 1918 o. 1919.
- Nationalekonomisk Tidskrift*, utg. af Nationalekonomisk Förenings Bestyrelse. Red. EINAR COHN. 1918. H. 5—6. Kbhvn.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. av Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1918. H. 7—8. 1919. H. 1. Sthlm 1918 och 1919.
- Skogen.* Populär tidskrift, utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 5. H. 12. Årg. 6. H. 1. Sthlm 1918 o. 1919.
- Skogsvårdsföreningens tidskrift.* Årg. 16. H. 11—12. Årg. 17. H. 1. Sthlm 1918 o. 1919.
- Social Tidskrift*, utg. av Socialstyrelsen i Finland. Årg. 12. N:r 3. Hfors 1918.
- Sociala meddelanden*, utg. av K. Socialstyrelsen. 1918. N:r 11—12. Sthlm 1919.
- Statistisk månadsskrift*, utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Årg. XIII. H. 11—12. Sthlm 1918 o. 1919.
- Statistisk Årsbok för Göteborg.* Årg. 18. 1917. Afd. I. Gbg 1918.
- Stockholms stads statistik.* XII. Fabriker och hantverk år 1916. Sthlm 1918.
- Svensk Tidskrift*, utg. av ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. VIII. H. 8. Sthlm 1918.
- Sveriges officiella statistik.* Levnadskostnaderna i Sverige 1913—1914. II: 7. Uppsala. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1918. — Sjömansyrket i Sverige av K. Socialstyrelsen. Del. II. Sthlm 1919. — Riksförsäkringsanstalten år 1917. Sthlm 1918.
- Tiden.* Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sverges socialdemokratiska arbetarparti. Red. GUSTAV MÖLLER. 1918. N:r 8. 1919. N:r 1. Sthlm 1918 o. 1919.
- Tidskrift för Retsvidenskab*, utg. af Bestyrelsen for den Stangske Stiftelse i Christiania. Aarg. 31. H. 3—4. Kria.
- PÄÄVILAINEN, H., Besittningen af boskap och renar i Finlands landskommuner år 1901 med hänsyn till motsvarande förhållanden i utlandet. (Subkomitén för den obesuttna befolkningen: Undersökning IV.) Hfors 1918.
- REUTERSKIÖLD, C. A., Les Bases d'un nouveau droit des gens. Extrait de *Scientia*. Vol. XXIV. 12ème Année (1918). N. L. XXX—12. (Decembre 1918.) Bologna 1918.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

☛ Malmö ☛

== Samtliga fonder 31 1919 ==

c:a 42,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,200,000 kr.

**Brandförsäkringar,
Liv-, Livränte- och Pensions-**

m. fl. försäkringar meddelas genom bolagets huvudkontor i Malmö
och genom dess agenter å alla större platser i Sverige.

**Inbrotts-, Resgods-, Vattenskade-,
Glas-, Garanti-, och Ansvars-**

försäkringar meddelas av

Försäkringsaktiebolaget

MALMÖ

genom bolaget Skånes agenter.